

Al Vallès li escau aquella dimensió temporal que l'historiador francès Fernand Braudel anomenava «llarga durada», si ens atenem al fet que el topònim vallesà existeix des del segle IX. En aquest moment, hom ja hi reconegué alguns trets geogràfics que individualitzen la comarca i la diferencien de les terres veïnes. La mateixa etimologia de la paraula ens ho recorda: alternança de *valls* i carenes. «Plana lleugerament ondulada, solcada per distints corrents d'aigua que baixen de les muntanyes que l'envolten per tots costats, és una comarca característica, ben coneguda i delimitada» Així començava el geògraf

Bernat Lladó
Ignasi López
Jordi Mas
Kathrin Golda-Pongratz
Rubén Martínez

de la distància gràfica
a la micropolítica

a del Vallès,
blicada l'any
del topònim
passat més
I-lectiu de la
t esquemàti-
stema medi-
xtrem i l'altre

ils sigui cla-
que interna-
n fronteres o
ernes siguin
rials així ho
erà la seva
sions territo-
funds sobre
ts d'aquesta
, per seguir
ianès (legal-
fins al Baix
errassa o el
ritorials dife-
uns efectes
los vallesos,
Ponència de
a una de les
ra territorial i
. Fins a l'era
demogràfic
inals del XIX
de ponent

Bernat Lladó Mas. Geògraf
Escola de Turisme Euroaula

itinerLAB / Carlos Albalá - Ignasi López

Carlos
mpàs
s [02] i
terri-
junes
esèn-

es va
crític
bser-

com
ues i
ntorn,
menys
lexió,
a as-
eixe-
l dels

e re-
cièn-
ertes
dife-
s arts
blicat
olda-
és de
allès.
evisió
ns de
metre
sobre
. I és
nça a

ix del
atge,
de la
t cas,
l Val-

no.”
lint,
[01]

em
nar
dis-
ne-
gui
ra-
ura
nte-
de
que
est
de
als
lea
nen
ens

ep-
no
els
ens
ies
t el
són
-se
va
ser
de
en
a la
cos
nal
a la
pes
ció.
olu-
me
res
per-
ala
es-
ais
e la
ual-
ts.

LA PRESENCIA DE LES DISTANCIES

jordimasdansa

GEOPRESÈNCIES

UN LABORATORI OBERT AL VALLÈS

Geopresències és un laboratori i un procés obert que agrupa en una mateixa instal·lació parts de tres projectes sorgits d'un context socioespacial específic: la crisi urbana recent i el seu impacte al Vallès. **Landscapes of Pressure, Agroperefèrics i Urbanoporosi** tenien per objectiu manifestar algunes de les conseqüències d'un model urbanístic poc sensible amb els valors ambientals, socials i paisatgístics del nostre territori.

Passat un temps des de la seva exposició pública, ara en recuperem fragments a fi d'avaluar i observar què ha succeït en el transcurs dels darrers anys.

Com han canviat els paisatges sotmesos a les pressions urbanístiques i especulatives? De quina manera s'han transformat les perifèries agràries de les grans ciutats? Ha sorgit algun model urbà que doni resposta als porus i buits urbans? Comptem amb nous conceptes, instruments, imaginaris, que ens ajudin a comprendre millor el territori d'avui? I quines micropolítiques urbanes i socials han emergit de l'experiència recent?

Geopresències no només es vol inserir en el terreny de la investigació empírica, sinó que també vol replantejar els imaginaris geogràfics i l'excés de representacions que és, també, una altra forma d'especulació.

Si representar vol dir absentar-se d'un lloc present, una veritable micropolítica passa per redescobrir una geografia de les presències on la materialitat del cos hi tingui un lloc destacat.

Al Vallès li escau aquella dimensió temporal que l'historiador francès Fernand Braudel anomenava «llarga durada», si ens atenem al fet que el topònim vallesà existeix des del segle IX. En aquest moment, hom ja hi reconegué alguns trets geogràfics que individualitzen la comarca i la diferencien de les terres veïnes. La mateixa etimologia de la paraula ens ho recorda: alternança de *valls* i carenes. «Plana lleugerament ondulada, solcada per distints corrents d'aigua que baixen de les muntanyes que l'envolten per tots costats, és una comarca característica, ben coneguda i delimitada». Així començava el geògraf

a del Vallès, publicada l'any del topònim passat més **L'lectiu** de la t esquemàti- stema medi- xtrem i l'altre

als sigui cla- que interna- n fronteres o ernes siguin orials així ho verà la seva sions territo- fons sobre ts d'aquesta , per seguir ianès (legal- fins al Baix errassa o el ritorials dife- uns efectes los vallesos, Ponència de a una de les ra territorial i . Fins a l'era demogràfic inals del XIX de ponent

itinerarLAB / Carlos Albalá - Ignasi López

Carlos mpàs s [02] i terri- junes esèn- es va crític bser- com ues i ntorn, ienys lexió, a as- ieixe- l dels

le re- cièn- ertes dife- s arts blicat olda- ès de allès. evisió ns de metre sobre . I és nça a

ix del atge, de la t cas, l Val-

no.” lint, [01]

em nar dis- ne- gui pra- ura nte- de que est de als dea nen ens

ep- no els ens ies t el són -se va ser de en a la cos nal a la pes ció. plu- me res per- ala es- ais e la ual- ts.

LA PRESENCIA DE LES DISTANCIES

jordimasdansa

itinerarLAB / Carlos Albalá - Ignasi López

Al Vallès li escau aquella dimensió temporal que l'historiador francès Fernand Braudel anomenava «llarga durada», si ens atenem al fet que el topònim vallesà existeix des del segle IX. En aquest moment, hom ja hi reconegué alguns trets geogràfics que individualitzen la comarca i la diferencien de les terres veïnes. La mateixa etimologia de la paraula ens ho recorda: alternança de *valls* i carenes. «Plana lleugerament ondulada, solcada per distints corrents d'aigua que baixen de les muntanyes que l'envolten per tots costats, és una comarca característica, ben coneguda i delimitada». Així començava el geògraf

Carlos Amparós [02] i terrijunes esèn-

es va crític bser-

com ues i ntorn, ienys lexió, a as- ieixe- l dels

le re- cièn- ertes -se dife- s arts blicat olda- ès de allès. evisió ns de metre sobre . I és nça a

ix del iatge, de la t cas, l Val-

GEOPRESENCIES

COS METABOLISME TERRITORI

En la història humana, el cos ha ocupat un lloc paradoxal. És cert que la intimitat ha girat sempre al voltant del propi cos, i que aquest és sens dubte singular. Al mateix temps, però, el cos i la seva imatge han servit per donar forma i sentit al món que ens envolta. Potser és perquè el cos ens és allò més proper i familiar, que les metàfores corporals han estat utilitzades per representar les geographies més llunyanes. El cos és el vehicle entre la interioritat d'un subjecte, l'expressió exterior de l'ésser i els imaginaris territorials d'una comunitat. És el centre a partir del qual una societat pot organitzar els seus espais relacionals.

Així les coses, com que tots tenim un cap, un cap que *ordena* i *dirigeix* el nostre cos, també hem acordat que les nostres comarques tinguin **capitals**, que és on es concentren les funcions urbanes superiors. I com que necessitem pulmons per respirar, hem convingut igualment que les ciutats tinguin **pulmons**. Des del moment en què William Harvey escriví, l'any 1628, el seu famós tractat mèdicocientífic sobre la circulació de la sang *De motu cordis*, les ciutats no només tenen **artèries**, sinó que han estat pensades per facilitar la circulació dels **fluxos diaris**. I més recentment, l'ecologia urbana i territorial han proposat el concepte **metabolisme** per estudiar el funcionament dels territoris. Si el cos és el subjecte actiu d'una geografia de les presències, no és menys cert que també ha estat font d'inspiració de les representacions territorials. Repensar el territori passa per repensar el cos i la seva relació amb el territori.

Bernat Lladó Mas. Geògraf Escola de Turisme Euroaula

LA PRESENCIA DE LES DISTANCIES

jordimasdansa

itinerarLAB / Carlos Albalá - Ignasi López

Al Vallès li escau aquella dimensió temporal que l'historiador francès Fernand Braudel anomenava «llarga durada», si ens atenem al fet que el topònim vallesà existeix des del segle IX. En aquest moment, hom ja hi reconegué alguns trets geogràfics que individualitzen la comarca i la diferencien de les terres veïnes. La mateixa etimologia de la paraula ens ho recorda: alternança de *valls* i carenes. «Plana lleugerament ondulada, solcada per distints corrents d'aigua que baixen de les muntanyes que l'envolten per tots costats, és una comarca característica, ben coneguda i delimitada» Així començava el geògraf

na; espais buits convertits en llocs i viceversa. La peça *Breu història d'un nus i un ban* en forma part i és la crònica visual d'un cas específic a la frontera entre els dos Vallesos.

AGROPERIFÈRICS d'Ignasi López i Marta Dahó
Llibre publicat per Bside Books, el 2012 amb textos de Joan Nogué i la col·laboració el CoNca.
Exposició coproduïda pel Museu de la Vida Rural (l'Espluga de Francolí i pel Centro Huarte (Navarra) el 2014.
www.agroperiferics.com

URBANOPOROSI
Sabadell i els silencis urbans
2012-2014. Col·lectiu (Sa)badall
Bernat Lladó, Maties Serracant, Berta Tiana.

El treball *Urbanoporosi. Sabadell i els silencis urbans* tenia per objectiu posar de manifest la proliferació d'espais buits, abandonats o sense ús, a l'interior d'una ciutat com Sabadell. Aquest fenomen es pot extrapolar a qualsevol ciutat de la regió metropolitana amb característiques similars.

Per mitjà d'un conjunt d'imatges de la fotògrafa Berta Tiana, es va documentar no només el paisatge urbà resultant d'aquest fenomen sinó la seva diversitat tipològica, des dels solars erms fins a les cases tapiades. Una diversitat que posa en evidència la seva complexitat. El fenomen de la *Urbanoporosi* és preocupant pel seu abast, que recull la cartografia elaborada per Maties Serracant; resultat d'un estudi empíric, detectivesc, que va permetre localitzar de forma exhaustiva gran part d'aquests espais.

URBANOPOROSI / Sabadell i els silencis urbans
Bernat Lladó, Berta Tiana, Maties Serracant—col·lectiu (Sa)badall.
Llibre publicat amb suport de l'Alliance Française, Sabadell. 2013
Exposat entre 2012 i 2014 a l'Alliance Française de Sabadell, COAC (Vallès), Observatori del Paisatge (Olot), ETSAV, Galeria Abbe Pierre (Sabadell) i TPK Arts Plàstiques (Tecla Sala, L'H).
sabadall.wordpress.com/urbanoporosi

Geopresències tingué el seu punt de partida en la proposta visual d'una part de tres projectes realitzats en els darrers anys:

LANDSCAPES OF PRESSURE
2014. Kathrin Golda-Pongratz

Landscapes of pressure obre la mirada cap als paisatges sotmesos a la pressió del projecte Eurovegas a Espanya. El projecte es basà en la convicció que les polítiques d'estructuració territorial responen principalment a la lògica de l'economia global i, en conseqüència, converteixen qualsevol territori metropolità en objecte d'especulació.

Partint d'una sèrie de fotografies exposades a la Fundació Miró de Barcelona el 2014, Kathrin Golda-Pongratz reflexiona sobre polítiques territorials, processos de desenvolupament urbà i sobre les múltiples cares de la productivitat d'uns territoris aparentment disponibles i sotmesos a valor de canvi. *Geopresències* mostra el cas concret de l'àrea compresa entre Montcada i Ripollet.

LANDSCAPES OF PRESSURE de Kathrin Golda-Pongratz
Publicat amb la co-edició d'Ignasi López—Bside Books. 2014
Textos de Kathrin Golda-Pongratz i Carles Guerra
Exposició a l'Espai Gomis de la Fundació Miró, comissariada per Martina Millà. 2014
pressuredlandscapes.tumblr.com

BREU HISTÒRIA D'UN NUS I UN BAN
(o sobre la reducció d'un lloc a espai)
2009-2014. Ignasi López

Aquest microrrelat visual forma part d'*Agroperifèrics*, un projecte d'Ignasi López comissariat per Marta Dahó.

Agroperifèrics va partir d'un treball de camp fotogràfic seguint el rastre d'hortes i de llocs autoconstruïts en microperifèries fragmentades a la segona corona metropolitana de Barcelo-

Carlos Ampàs [02] i terrijunes esèn- es va crític bser- com ues i ntorn, ienys lexió, a as- ieixe- l dels

le re- cièn- ertes dife- s arts blicat olda- ès de allès. èvisió ns de metre sobre . I és nçà a

ix del iatge, de la t cas, l Val-

no.”
lint,
[01]

em
nar
dis-
ne-
gui
ra-
ura
te-
de
que
est
de
als
lea
nen
ens

ep-
no
els
ens
ies
t el
són
-se
va
ser
de
en
a la
cos
nal
a la
pes
ció.
olu-
me
res
per-
ala
es-
ais
e la
ual-
ts.

1
1
3
3
3
3
5
5
5
5
5
5
9
9
10
10
11
12
12
12
12
12
13
14
15
15
15
15
16
17
17
17
18
18
18
18
19
19
21
21
21
22
24
24
24
25
25
25
26
26
26
26
27
27
27
27
27
27
27
28
28
28

Bernat Lladó Mas. Geògraf
Escola de Turisme Euroaula

jordimasdansa

Bernat Lladó Mas. Geògraf
Escola de Turisme Euroaula

itinerarLAB / Carlos Albalá - Ignasi López

Carlos
mpàs
[02] i
terri-
junes
esèn-

es va
crític
bser-

com
ues i
ntorn,
menys
lexió,
a as-
eixe-
l dels

le re-
cièn-
ertes
dife-
s arts
blicat
olda-
és de
allès.
evisió
ns de
metre
sobre
. I és
nça a

ix del
atge,
de la
t cas,
el Val

em
nar
dis-
ne-
gui-
ra-
ura-
te-
de
que
est-
de
als
lea-
nen
ens

ep-
no
els
ens
sien-
t el
són
-se
va
ser
de
en
a la
cos-
nal
a la
pes-
ció.
olu-
me
res
ber-
ala
es-
pais
e la
jals-
ts.

LA PRESENCIA DE LES DISTANCIES

jordimasdansa

van créixer més intensament. La major densitat urbana de la part occidental, més l'estudi dels centres de mercat elaborat en el seu moment, explica una subdivisió que encara avui dia trobem a la partició d'aigües de la riera de Caldes i del Tenes. Val a dir, però, que en els darrers anys s'està treballant per a la reunificació administrativa dels dos vallesos i la creació d'un ens de caràcter metropolità i supra-comarcal equiparable a l'Àrea Metropolitana de Barcelona (AMB).

La figura de l'equilibri no només ha justificat la separació dels dos vallesos, sinó que també ha donat forma a un seguit de discursos entrelligats sobre la realitat geogràfica de la comarca. Començant pel paisatge, que encara ara s'identifica plenament amb un paisatge natural, rural i agrari. Lluís Galobart i Duran, per exemple, tot i reconèixer que hi pot haver equilibri tant al camp com a la ciutat, associa clarament els «paisatges equilibrats» amb les «extensions rurals tradicionals poc retocades». Unes extensions, per altra banda, caracteritzades per la presència de masos i antics camins rurals. Ambdues realitats, afegeix Galobart, masies i camins, formaven part del «teixit humà bàsic de l'antic Vallès», i configuraven un poblament dispers distribuït de forma bastant regular [02]. De fet, aquesta pauta d'assentament, aïllada i dispersa, més accentuada a la part oriental de la comarca, podria remuntar-se al temps dels romans, i ha estat relacionada per Salvador Llobet amb el fàcil accés a l'aigua del subsòl, sobretot en els terrenys més permeables. Val la pena aturar-se en aquest punt perquè avui en dia té lloc un gran debat sobre la dispersió urbana a la comarca; una dispersió, però, que lluny d'aquell punt d'equilibri que observava Galobart, té connotacions negatives.

Fixem-nos, sense anar més lluny, com es descriu la forma d'ocupació urbana a la comarca en un document recent, titulat justament *El Vallès que volem*. «Històricament la dinàmica d'ocupació del Vallès ha estructurat la plana en un sistema de ciutats lineals seguint els cursos fluvials principals (riera de Rubí, riu Ripoll, riera de Caldes ...), cursos pràcticament perpendiculars a la línia de costa i orientats vers Barcelona. Aquesta estructura territorial "tradicional" s'ha mostrat relativament respectuosa amb el medi, ja que

ha permès mantenir els espais interfluvials com a espais relativament lliures d'ocupació, destinats a usos agrícoles i forestals, oferint un cert "equilibri" entre espai urbanitzat i no urbanitzat. La destrucció del model es manifesta quan, amb la construcció d'una potent xarxa viària i la generalització de l'ús del automòbil, s'inicia un procés de "dispersió" dels assentaments residencials i industrials pel territori» [03]. Deixant de banda el fet que "històricament" només vol dir, a molt estirar, els últims dos-cents anys, podem observar que ara "equilibrat" ja no fa referència al poblament dispers sinó a l'alternança dels sistemes urbans, més o menys continus i concentrats, que segueixen els cursos fluvials. Amb això no volem dir que els seus autors no tinguin raó, sinó que «equilibri» és un mot relatiu i que la dispersió o concentració, per si mateixos, ens poden dir poca cosa de la dinàmica territorial.

En aquest sentit, és significatiu el fet que la majoria d'estudis recents sobre la nova urbanització del territori vallesà i que més tard comentarem, tot i assenyalar que la dispersió i la difusió del fet urbà ha comportat un creixement molt gran de la mobilitat, no insisteixin sobre l'origen real d'aquesta última. És cert que indiquen la segregació d'usos, activitats i funcions com el seu motiu principal; això que els anglesos anomenen *spatial mismatch*, és a dir, el desajust espacial entre residència, treball i oci. Però aquest desajust és l'expressió d'una divisió anterior, la divisió social del treball, quelcom que ja havia observat Adam Smith en relació amb la ruralia escocesa, on el seu característic poblament dispers i aïllat obligava cada pagès a ser "el carnisser, el forner i el cerveser de la seva pròpia família" [04]. Ens trobem, per tant, davant d'un problema d'autonomia que trasllada la qüestió de la dispersió urbana a un altre terreny, el de les relacions de producció. Si l'economista escocès destacava l'autosuficiència del pagès - comparable a l'economia del mas aïllat -, un pagès que només s'havia de desplaçar de tant en tant al mercat central, potser un cop a la setmana (recordem, per exemple, l'origen etimològic de Sabadell, «mercant del dissabte»), Karl Marx observava les conseqüències de la divisió social del treball. Segons

itinerarLAB / Carlos Albalá - Ignasi López

Carlos
mpàs
s [02] i
terri-
junes-
esèn-

es va
crític
bser-

com
ues i
rtorn,
ienys
lexió,
a as-
eixe-
l dels

e re-
cièn-
ertes
dife-
s arts
blicat
olda-
ès de
allès.
visió
ns de
metre
sobre
. I és
nça a

ix del
iatge,
de la
t cas,
l Val-

no.”
lint,
[01]

em
nar
dis-
ne-
gui
ra-
ura
te-
de
que
est
de
als
lea
nen
ens

ep-
no
els
ens
ies
t el
són
-se
va
ser
de
en
a la
cos
nal
a la
pes
ció.
olu-
me
res
per-
ala
es-
ais
e la
ual-
ts.

LA PRESENCIA DE LES DISTANCIES

jordimasdansa

la producció de mercaderies», és a dir, el “fonament general” d’una societat plenament capitalista, i des del punt de vista geogràfic significava la “dispersió dels mitjans de producció entre molts productors”, la seva confrontació, i el reconeixement de la “competència” com a única font d’autoritat[05]. Dit amb altres paraules, mentre que el “teixit humà bàsic de l’antic Vallès rural”, fet de masies i camins, era dispers però relativament autosuficient, l’actual increment de la mobilitat, afavorida sens dubte pels mitjans de comunicació i gens atenuada per la utopia tecnològica de la **mort de la distància**, és un efecte de la divisió social del treball i la seva conseqüent “dispersió dels mitjans de producció” (i consum) per tot el territori.

Una altra **frontera** o **franja** que ha marcat el Vallès hauria estat la que separa un sud urbà i industrialitzat d’un nord més rural, si bé és cert que avui en dia és cada vegada més difícil sostenir aquesta distinció, com a mínim des del punt de vista funcional. Encara als anys vuitanta es deia que “a l’interior del Vallès hi ha una gran frontera i, alhora, una forta lluita, entre una realitat típicament urbana i una altra de caràcters rurals ben acusats”[06]. Sovint s’ha utilitzat la imatge de la **V** per definir aquesta realitat urbanoindustrial. El braç esquerre seria l’eix que va de Terrassa a Sabadell, passant per la Creu de Barberà i Cerdanyola i, d’aquí, fins al “portell de Montcada”, que és per altra banda la cota més baixa de la comarca. El braç dret seria el sistema que des de Montcada refà la conca del Besòs fins a l’alçada de Mollet per remuntar el riu Congost fins a l’alçada de Granollers. Una estructura bàsica que es transforma en una **W** si des de Terrassa tenim en compte la continuïtat urbana que segueix la riera de les Arenes fins a Rubí i, després, Llobregat amunt, assoleix Martorell. Amb tot, aquest últim sector té unes característiques particulars i diferenciades, la més destacada de les quals és, des del punt de vista físic, el fet de pertànyer a la conca del Llobregat i allunyar-se de l’àmbit de la plana vallesana. No en va una part d’aquest extrem occidental ha estat identificat en el *Catàleg de Paisatges de la Regió Metropolitana de Barcelona* com els “xaragalls del Vallès” per la seva morfologia «contrastada i laberíntica»[07]. En canvi, la plana del Vallès, que també ha estat individualitzada com una unitat de paisatge en l’esmentat catàleg, pertany enterament a la conca del Besòs («nervi central de la comarca»), i són els tributaris d’aquest els qui han donat el perfil “lleugerament ondulat” de la plana.

En aquest punt val la pena esmentar que el dibuix cartogràfic que el projecte *Geopresències* utilitzà en la seva proposta expositiva i que es podia veure en una de les parets de la sala, assenyalava clarament no només la V vallesana, sinó l’àmbit on el caràcter de la comarca és més manifest. Al mateix temps, però, traçava els subsistemes urbans que haurien “estructurat” aquesta plana. El solc del Ripoll, que ja hem comentat; però també la riera de Caldes, la vall del

Tenes i el riu Congost. Aquests eixos que travessen pràcticament de forma perpendicular la gran fossa del Vallès, han contribuït al fet que la comarca no només hagi tingut la funció històrica de **corredor** o de “passadís” (la famosa Via Augusta que va permetre l’expansió de Roma cap al sud de la Península), sinó, com ja va assenyalar fa un temps Pau Vila, també de “penetració” vers els altiplans de l’interior[08]. La més evident d’aquestes vies d’accés és, sense dubte, la carretera C-17, que aconsegueix obrir-se pas entre el Montseny i el cingles de Bertí fins a la plana de Vic. És important adonar-se, resseguint aquesta pauta d’assentaments i comunicacions, que dels quatre grans sistemes urbans, tots menys un compten amb un nucli urbà potent a la capçalera. Castellar del Vallès, Caldes de Montbui i la Garriga són punts de ruptura entre el pla i la muntanya. En canvi, a la vall del Tenes això no succeeix. Quelcom que ja havia observat Galobart quan afirmà que aquesta vall no “entra a la comarca – com ho fan els altres rius – amb una ciutat o vila gran; ho fa amb una vall tancada, amagada entre els contraforts del Bertí, a Bigues i Riells”[09]. Ara bé, el que aquest autor no va poder preveure és que aquesta diferència podria explicar perquè justament a la vall del Tenes, el fenomen de la construcció de cases aïllades, de la dispersió urbana o de les residències de baixa densitat, ha estat més rellevant que en altres indrets. Això no vol dir que no s’hagi produït al voltant de Castellar (Aire-Sol) o de Caldes (Els Saulons, Can Maspons), però és cert que a la vall del Tenes (la font del Bou, Puig Domènech, el sot dels Nostris, per citar-ne alguns exemples), és molt més accentuat. Alguns autors que han estudiat amb detall aquest procés urbanitzador recent, calculen que a l’any 2003, per tant, en el moment àlgid del boom immobiliari, només al Vallès Oriental es construïa a raó de cinc cases adossades noves al dia (per tant, sense tenir en compte altres tipologies, com poden ser les cases aïllades o els edificis en bloc). És la intensitat d’aquestes noves pautes d’assentament, més les noves infraestructures i la dispersió de l’activitat econòmica, allò que hauria desvirtuat el model “històric” i «tradicional», segons el document *El Vallès que volem* citat més amunt. És a dir, un model més

itinerarLAB / Carlos Albalá - Ignasi López

Carlos Albalá i Ignasi López. Aquests autors han treballat conjuntament en el projecte itinerarLAB, una iniciativa que busca donar a conèixer i valorar el patrimoni cultural i natural dels territoris de l’Àrea Metropolitana de Barcelona.

no.”
l’ent,
[01]

em
nar
dis-
ne-
gui
ra-
ura
te-
de
que
est
de
als
dea
nen
ens

ep-
no
els
ens
ies
t el
són
-se
va
ser
de
en
a la
cos
nal
a la
pes
ció.
olu-
me
res
per-
ala
es-
ais
e la
ual-
ts.

LA PRESENCIA DE LES DISTANCIES

jordimasdansa

concentrat, continu i lineal, més respectuós amb el territori en la mesura hauria deixat els espais interfluvials sense ocupar.

Durant les darreres tres dècades, quan les transformacions del territori han estat més profundes o, si més no, han afectat a una extensió més gran de superfície, és quan també ha sorgit un debat civil i institucional més ampli. Sense voluntat d'estendre'ns massa podem citar, en relació amb el planejament o marc jurídic-institucional que més efecta a la comarca, a banda de la normativa municipal, la *Llei de paisatge* aprovada l'any 2005 i els conseqüents catàlegs de paisatge, que, en el cas de la Regió Metropolitana de Barcelona, fou aprovat el 2014. Aquest catàleg hauria de ser un instrument de planificació, un document que orienti i marqui les directrius en matèria de paisatge dels diferents plans territorials. En aquest sentit, tal i com preveia el *Pla Territorial General de Catalunya* (1995), el planejament depenia dels respectius plans territorials parcials, un dels quals correspon a l'àmbit de la Regió Metropolitana, que finalment s'aprovà el 2010. Sigui com sigui, ambdós documents, més el *Pla d'Infraestructures de Transport de Catalunya*, del 2006, no sempre congruents entre sí, són de referència a l'hora d'anticipar i ordenar el territori vallesà. Tot i algunes controvèrsies no del tot resoltes (pensem, sobretot, en el polèmic Quart Cinturó o el Pla Director Urbanístic del Circuit de Catalunya), existeix un cert consens en les polítiques urbanes i territorials generals [10].

Sembla clar que el Vallès ha de tenir un paper clau en l'estructuració del conjunt metropolità. Des dels anys vuitanta la comarca ha absorbit bona part del procés de **descendralització** de l'àrea de Barcelona. Això, a més, ha coincidit amb una pèrdua del pes relatiu de les principals ciutats vallesanes en favor dels municipis més petits dels seus voltants. Aquestes migracions internes responen, fonamentalment, a

la diferència en el preu del sòl i l'habitatge. El problema, tanmateix, és que el creixement urbà associat als canvis residencials no s'ha produït seguint la lògica dominant fins als anys setanta, és a dir, polarització, concentració, creixement de les ciutats i els nuclis consolidats, etc., sinó en entorns de baixa densitat (suburbis, cases aïllades o adossades, àrees segregades dels nuclis històrics, difusió urbana a l'entorn de la xarxa viària). Si bé alguns autors han vist en aquest procés d'expansió o integració metropolitana la difusió de formes de vida urbanes sobre tot el territori, superant així la vella dicotomia entre camp i ciutat – una de les “fronteres” que encara servien per diferenciar internament la comarca –, al nostre entendre aquests entorns de baixa densitat constitueixen una mena de **tercer espai** que certament ja no és rural ni tradicional, però tampoc és urbà [11].

El debat és complex i no és el moment d'aprofundir-hi, però podem apuntar algunes idees. Que allò “urbà” no fa només referència a l'entorn construït, és evident, tot i que originalment la paraula llatina *urbs* evoqués la ciutat física i material, mentre que la *civitas*, per la seva banda, definís el model de relacions socials i polítiques que tenien lloc a la ciutat. Avui, però, hem perdut aquest matís. Un autor que ha intentat recuperar la seva riquesa semàntica ha estat, no obstant, Olivier Mongin. Segons ell, la **condició urbana** només és possible allà on es produeixen tres experiències bàsiques: la corporal, la pública i la política. Si la ciutat és “una trama de trajectòries corporals infinites”, per seguir amb aquest autor, és a dir, és una espai practicat i colonitzat per la mirada del transeünt, per algú que recorre a peu una multiplicitat de rutes imprevisibles i aleatòries, quina pot ser l'experiència d'un entorn que només és possible resseguir per les vies traçades i predeterminades de l'automòbil? En aquest sentit, el neologisme «geopre-sències» pretenia evocar justament aquesta experiència directa, immediata, de «cos present», en el territori i la ciutat.

Estretament relacionada amb la dimensió corporal de la condició urbana, cal situar l'**experiència pública** de la ciutat. Escriu de nou Mogin: l'individu urbà “s'exposa a l'exterior, fora de casa, s'obre a

itinerarLAB / Carlos Albalá - Ignasi López

Carlos
mpàs
s [02] i
terri-
junes
esèn-

es va
crític
bser-

com
ues i
ntorn,
ienys
lexió,
a as-
eixe-
l dels

le re-
cièn-
ertes
dife-
s arts
blicat
olda-
ès de
allès.
visió
ns de
metre
sobre
. I és
nça a

ix del
iatge,
de la
t cas,
l Val-

no.”
lnt,
[01]

em
nar
dis-
ne-
gui
ra-
ura
te-
de
que
est
de
als
lea
nen
ens

ep-
no
els
ens
ies
t el
són
-se
va
ser
de
en
a la
cos
nal
a la
pes
ció.
olu-
me
res
per-
ala
es-
ais
e la
ual-
ts.

LA PRESENCIA
DE LES DISTÀNCIES

jordimasdansa

itinerLAB / Carlos Albalá - Ignasi López

Però aquesta exposició queda pràcticament anul·lada a les urbanitzacions disperses i de baixa densitat que han crescut darrerament en els vallesos. I no tan sols perquè l'espai públic com a espai d'exposició sigui inexistent, sinó perquè, com bé apunten alguns analistes, s'ha produït una forta **segregació** social en aquests espais i, per tant, es tendeix a una homogeneïtzació de classe. La "pluralitat humana" ha estat neutralitzada per mitjà de la lògica del mercat, de la renda urbana. Des del punt de vista social, diu Marc Sogues, "les noves àrees de creixement urbà estan servint per perpetuar les desigualtats socials i redistribuir-les en el territori" [12]. La condició urbana, finalment, ha de tenir una dimensió política, entesa com a espai de deliberació, de llibertat, de conflicte i de justícia [13]. També en aquest cas podríem afirmar que els nous creixements "urbans" del Vallès disten molt de complir aquests requisits. I també és per això que el subtítol de "geopresències" parlava de «micropolítiques», perquè volia posar èmfasi en l'acció col·lectiva, d'altra banda un aspecte consubstancial al fet urbà – pensem en la polis grega, fundació mítica de la nostra cultura política.

Perquè el Vallès pugui exercir aquest paper d'estructurador de la metròpolis, s'han proposat varies idees. La primera està relacionada amb els creixements urbans. El model d'urbanització dispersa o difusa, basant en la construcció de cases aïllades o unifamiliars, no és viable des del punt de vista ambiental i econòmic, a més de ser socialment injusta. Per això la majoria d'experts sostenen que s'han de potenciar els nuclis més densos i concentrats, de tal manera que els sistemes oberts o lliures no segueixin desapareixent o es fragmentin encara més. En aquest sentit s'orienta, a grans trets, el *Pla Territorial Metropolità de Barcelona*, que aposta per la «configuració d'una metròpolis polinodal, articulada sobre un conjunt de ciutats i pobles caracteritzats precisament, cada un d'ells, per la seva compacitat, complexitat i cohesió» [14]. Això hauria de permetre preservar, mínimament, la debilitada "matriu ecològica i paisatgística" del Vallès. Una matriu ben estudiada i documentada des de fa uns anys i que té en la proposta de les Vies Verdes del Vallès i el Parc Agrícola del Vallès, dues figures que si bé no compten encara amb cap reconeixement legal, tenen un ampli recolzament social [15].

Per anar acabant, podem dir que el Vallès, per la seva situació en el conjunt català i metropolità, és una comarca complexa i que només es pot comprendre observant les diferents capes històriques i les seves relacions; però també estudiant la multiplicitat d'escales que hi intervenen. Reforçar els sistemes urbans actuals, limitar els creixements de baixa densitat, neutralitzar la desigualtat socioespacial, canviar el model de mobilitat i preservar el «mosaic agroforestal» són, a grans trets, els eixos d'actuació necessaris perquè la comarca continuï mostrant la seva fesomia més pròpia.

L'any 2009 vam iniciar, conjuntament amb el fotògraf i educador Carlos Albalá: itinerLAB. D'aquell laboratori, que ara està en guaret o compàs d'espera, en van sortir projectes com Bside Books [01], **Transigrafías** [02] i altres experiències de dinamització artística i de reflexió dins i sobre territoris diversos. Vull recuperar aquest text inèdit del 2010 atès que algunes idees sorgides en aquell moment, són a la base del projecte *Geopresències*.

Geopresències, inicialment anomenat *Kairòscopi del Vallès*, es va gestar a partir d'una base comuna a itinerLAB: el qüestionament crític de la nostra relació amb els entorns socioespacials que habitem, observada des dels àmbits de les arts visuals i de les ciències socials.

El 2010 vam iniciar diversos projectes derivats d'itinerLAB com a productors d'imatges, però la necessitat de treballar en pràctiques i idees més sostenibles, amb nosaltres mateixos i amb el nostre entorn, va fer que la faceta de creació estrictament visual fos cada cop menys prioritària i que, en canvi, ens centréssim més en aspectes de reflexió, coneixement i activació de micropolítiques. Entre elles impulsar una associació pels drets dels vianants, generar tallers participatius de coneixement del territori, col·laborar en taules de mobilitat, amb el Consell dels Infants de Caldes de Montbui, etc.

En aquest context de replantejament, de sostenibilitat i de reciclatge vaig convidar dues persones de diferents àmbits de les ciències socials a treballar en un nou projecte conjunt que replantegés certes qüestions respecte un territori comú que habitem, el Vallès, des de diferents punts de vista. Partiem de projectes previs relacionats amb les arts visuals dels quals ells havien format part i que havien realitzat i publicat feia pocs anys. Així doncs, l'any 2016, juntament amb Kathrin Golda-Pongratz (urbanista) i Bernat Lladó (geògraf), vam iniciar un procés de debat creatiu, sobre diferents dinàmiques que havíem observat al Vallès. Partint de la reutilització i la deconstrucció de la imatge i de la revisió crítica dels seus processos de producció vam furgar en el rerefons de projectes antics i en vam extreure mecanismes que ens van permetre analitzar alguns conflictes territorials que contenenien i debatre sobre micropolítiques: és a dir: passar d'allò que es veu a allò que es fa. I és en aquest pas **de la imatge al cos** on el Jordi Mas (ballarí) començà a treballar amb nosaltres.

Geopresències, de la distància gràfica a la micropolítica neix del qüestionament del poder de **representació** que ha exercit la imatge, històricament, en relació amb un context territorial concret i també de la reflexió sobre la distància existent entre la imatge i l'acció. En aquest cas, hem deconstruït i qüestionat les imatges de projectes propis sobre el Vallès en relació amb les dinàmiques dels cossos que l'habitem.

LA PRESENCIA DE LES DISTANCIES

jordimasdansa

Punts de partida

itineraLAB és un laboratori creatiu autogestionat creat el 2009 per dinamitzar processos interdisciplinaris d'investigació-acció, creativitat i representació, relacionats amb els desplaçaments urbans i els efectes que se'n deriven.

Situats a les perifèries metropolitanes de Madrid i Barcelona, respectivament, la nostra curiositat ve motivada per una sèrie de qüestions que ens afecten molt de prop: quines geografies es generen i es transformen quan la població se'n va a viure lluny (en termes de distància vianant) del seu lloc de treball, o va a la feina lluny del seu lloc de residència? Quines són les conseqüències d'aquest fenomen per al territori i per als habitants d'aquests nous models urbans? Quines són les utopies que persegueixen els "difusos" (F. Careri, 2002) i els "territorians" (F. Muñoz, 2008) que puguin compensar una **transhumància diària** que situa la llar en una mena d'estació de servei unifamiliar dins de les noves postmetròpolis? Ja no hi ha deambulants i errants? On es troben els espais de trànsit, lliures i democràtics? Estem lligats a la cultura de l'asfalt costi el que costi? Les autovies i les vies radials són les noves muralles de les ciutats? Realment són aquests els desplaçaments i mitjans que els habitants desitgem? O bé ens hi veiem forçats per circumstàncies urbanes «imposades»?

Des d'itineraLAB ens proposem analitzar i interpretar de manera interdisciplinària les topografies generades per aquests fenòmens urbans i algunes de les situacions que se'n deriven: el desús del carrer com a espai de socialització, la pèrdua de drets civils ancestrals, com ara desplaçar-se caminant o en bicicleta per vies urbanes i interurbanes, el domini, la vanitat i la **virtualitat** en la percepció del conductor d'automòbil, la influència sobre la **salut psicoambiental**, els canvis produïts en la nostra relació social i en la nostra identitat individual i col·lectiva —fruit de les mutacions significatives dels territoris—, els nous models urbans, el vincle entre l'espai i l'educació, o la relació entre les noves tecnologies i la gestió del temps.

Recerquem i analitzem les formes i els fenòmens produïts en les dinàmiques dels desplaçaments i les transhumàncies interurbanes —laborals, educatives, sanitàries, d'oci, de consum— tractant de repensar i proposar accions i intervencions interdisciplinàries per tal d'interpretar els efectes derivats dels desplaçaments (transhumàncies laborals, deambulacions, identitat, (re)coneixement dels canvis en l'ús del territori...).

Breus anotacions històriques sobre els desplaçaments urbans

El fenomen de les ciutats és relativament recent: aproximadament només dues-centes generacions han viscut en el context d'una ciutat (un 2% de la nostra història) [03]. Amb el domini de la cacera i el foc, els éssers humans tingueren temps per realitzar altres activitats que configuraren les primeres ciutats: l'aparició de professions artesanals, el comerç o l'ordenació religiosa del territori. Qui havia de dir als habitants d'aquells assentaments autònoms i fràgils com Jericó, Çatal Hüyük o Mesopotàmia que avui hi hauria ciutats de diversos milions d'habitants com São Paulo, Mèxic DF o Tòquio?

Quin serà el futur de les nostres ciutats? Diversos experts han assegurat que la ciutat compacta, a la manera antiga, haurà d'imposar-se a la ciutat difusa, un model desordenat i antiecològic basat en els trasllats del cos en automòbil privat. Als assentaments urbans, fins els nostres dies, caminar ha estat la manera predominant de desplaçar-se, constituïa la base de la mobilitat i de les relacions urbanes. Cal tenir en compte la nostra llarga història anterior com a nòmades.

Així doncs ens preguntem si es podria planificar una ordenació del territori i dels desplaçaments urbans que millori el benestar personal i col·lectiu dels habitants de les àrees urbanes. No podem ignorar la major densitat de població a les ciutats i el foment exagerat dels mitjans de transport mecanitzats com a herència de la modernitat, ni les formes de vida actuals, ni tampoc les relacions basades, cada vegada més, en interaccions funcionals i fugaces. Tot això ens obliga a mirar d'integrar el millor de cada moment històric, adequant-ho de forma adient als nous models urbans de la **postmetròpolis**.

La memòria és i es fa fràgil. Però coneixent la nostra història podem extreure'n allò més positiu per aplicar-ho als nostres dies. No és pas dolent retrocedir i fusionar pràctiques diverses, espai-temporalment parlant, per tal de millorar les dinàmiques de desenvolupament en els desplaçaments i en l'ús dels espais (tan físics com virtuals).

Formes actuals de desenvolupament urbà: la postmodernitat

La fragmentació i el creixement urbà no jeràrquic s'expandeix a l'**atzar** [04] i empeny els habitants de les ciutats cap a desplaçaments ràpids entre àrees residencials, àrees de treball i àrees d'oci [05]. Aquest model incentiva l'ús i l'abús del cotxe no només com un element merament funcional, sinó com un element impregnat de forts aspectes afectius i simbòlics [06], en detriment de l'acte de caminar com a primera forma de transformar veritablement el territori [07], i que, de retruc, dificulta l'ús de mitjans de transport públics. Ja des de l'arribada de l'automòbil, l'autovia va ser elevada a la categoria de símbol de distinció urbà i de desenvolupament. Desplaçar-se caminant lentament exigia cert esforç per no deixar-se arrossegar pel nou ritme frenètic.

LA PRESENCIA
DE LES DISTÀNCIES

jordimasdansa

Edward Soja va plantejar el concepte de postmetròpolis [08], que prenia definir una ciutat globalitzada on conviuen diversos processos de desterritorialització i reterritorialització constants que produeixen un efecte de pèrdua d'identitat respecte als llocs i generen nous espais de límits indefinits o inexistent. Aquest concepte contemplava sis nous models d'urbanització: metròpolis industrial postfordista (*flexicity* o ciutat flexible), cosmòpolis (o ciutat global —plantejat per Saskia Sassen—), exòpolis (ciutat sense centre), ciutat fractal (fragmentació i polarització social), arxipèlags carceraris (urbanitzacions tancades) i *simcities* (ciutats simulades).

Aquests models estan vinculats a unes formes de desplaçament amb dinàmiques concretes i comunes no només en l'aspecte físic, sinó també en el social i el tecnològic. Ens mostren una ciutat en la qual l'exterior i l'interior s'han difuminat. La creació multifragmentada d'àrees residencials amb densitats de població baixes en les noves perifèries comporta dificultats per aconseguir un transport públic rendible, cosa que disminueix la qualitat de vida dels seus usuaris a causa dels llargs temps dels seus trajectes o la impossibilitat d'utilitzar altres mitjans més saludables (a peu, la bicicleta, etc.) per fer desplaçaments quotidians.

Aquests models han fet modificar el sentit de pertinença respecte el territori que habitem i transitem. Podem trobar encara espais de trànsit, lliures i democràtics? Estem lligats a la cultura de l'asfalt costi el que costi? Només cal observar una situació concreta: si ens parem davant d'un pas de vianants, la majoria dels transeünts que en aquell moment són "propietaris" de la calçada, la travessen a pas ràpid a causa de la por i de la supeditació al vehicle.

Segons fonts ministerials de 2006, de cada 2.500 desplaçaments quotidians, uns 1.500 es fan amb vehicle privat i, en ciutats de més de 500.000 habitants, pràcticament la meitat d'aquests tenen una durada d'entre 30 i 90 minuts per trajecte (d'anada). Més enllà de les estadístiques, caldria valorar les sensacions, els motius i les circumstàncies que han construït aquests usos. Realment són aquests els desplaçaments i mitjans que els habitants desitgem?

El concepte de territoriants és prou eloqüent. "Som «territoriant» perquè som habitants a temps parcial, en el sentit que vivim geografies variables en ciutats i regions de geometria també variable"[09]. Aquesta figura és una de les conseqüències dels models urbanístics actuals. D'on venen, els territoriants? On van realment? Quin tipus de sociabilitat i interacció generen amb els seus espais d'hàbitat? Podem arribar a qüestionar aquests espais justament perquè cada cop es tendeix més a eliminar la distància entre hàbitat i centres de treball, oci, compres, educació, etc., mitjançant el desplaçament continu? En aquest cas, tornar a arribar al mateix lloc de partida al final de la jornada és tornar a l'hàbitat?

Francesco Careri ho va il·lustrar d'aquesta manera: "Los habitantes de esta ciudad, los **difusos**, eran gentes que vivían al margen de las normas civiles y urbanas más elementales, que sólo habitaban el espacio privado de la casa y del automóvil, que sólo concebían como espacios públicos los centros comerciales, los merenderos, las gasolineras, y las estaciones ferroviarias, y que destruían cualquier espacio proyectado para su vida social. Los nuevos bárbaros que habían invadido la ciudad deseaban convertirla en aquella Paperópolis Global que vive en casitas unifamiliares y que sólo prolonga su hábitat por las autopistas reales y por las redes virtuales de Internet". Així, milers de transhumàncies constants dels "difusos" amaguen certa marginació d'uns altres habitants respecte a la mobilitat urbana, els "**constrenyits**", i 'augmenten la pressió i el malestar.

Quin grau d'importància hi té la pedagogia, tant en infants i joves com en la conscienciació dels adults que gestionen la majoria de les dinàmiques urbanes? Segons Francesco Tonucci, hi ha un problema principal d'**autonomia** a partir del qual els infants, a diferència d'altres èpoques, han deixat de ser conscients dels riscos i de la pròpia responsabilitat perquè realitzen sempre els seus desplaçaments acompanyats d'adults [10]. Això minva la seva capacitat cognitiva i fomenta una por heretada que es retroalimenta amb la falta d'experiència necessària al carrer, reforçada, en alguns casos, per nous models urbans com ara les *gated communities* o urbanitzacions aïllades, entre d'altres.

Quin lloc és més segur: un carrer amb persones o un carrer sense? En alguns d'aquests models urbans es produeix una reducció alarmant de l'ús del carrer com a espai no només socialitzador i d'intercanvi, sinó com a agent de vigilància social a les nostres ciutats. La seguretat immediata traduïda a l'espai urbà ha comportat, en molts casos, la construcció de cases búnquer, barris búnquer amb totes les necessitats cobertes a través de l'espai virtual, por heretada al carrer i contactes fràgils reduïts a grans superfícies i parcs-gàbia creats per a la tranquil·litat dels adults. Cal que ens plantejem com a societats urbanes si la llibertat i l'autonomia equivalen a una recerca de seguretat física privada i immediata o bé si es tracta d'una presa de decisions i de responsabilitats socials més complexa, comunitària i duradora.

La pedagogia ha de donar eines de forma integral i coherent tant als infants com als formadors i les famílies per tal de fomentar usos sostenibles, vehicles compartits, autonomia o coneixement dels drets dels vianants o dels ciclistes. No serveix de res seguir normalitzant l'ús del cotxe privat com a com a primera opció lògica en mitjans de trasllat. De la mateixa manera, caldria adequar tots aquests conceptes al context urbà o suburbà on es disposen els llocs d'acció (laboral, consum...).

L'urbanisme actual i les dinàmiques dels desplaçaments

Pedagogia i mobilitat urbana

no.”
l'int,
[01]

em
nar
dis-
ne-
gui
ra-
ura
te-
de
que
est
de
als
lea
nen
ens

ep-
no
els
ens
ies
t el
són
-se
va
ser
de
en
a la
cos
nal
a la
pes
ció.
olu-
me
res
per-
ala
es-
ais
e la
ual-
ts.

1
1
3
3
3
5
5
5
5
5
9
9
10
10
11
12
12
12
12
12
12
13
14
15
15
15
16
17
17
17
18
18
18
18
19
19
21
21
22
24
24
24
25
25
25
26
26
26
27
27
27
27
27
27
27
28
28
28

Ens hem equivocat amb la creació dels models urbans classificats per Edward Soja? Aquests models han ajudat a la convivència o han propiciat la transmissió de valors cívics? A nosaltres ens sembla que no. Els barris aïllats, els carrers deserts, les densitats de població baixes, els espais estandarditzats i homogenis en centres històrics i barris de nova creació, o els infinits trasllats autònoms motoritzats, ens presenten un panorama poc encoratjador, però també plantegen una sèrie de reptes pedagògics i de valors pels quals creiem que la nostra societat hauria d'apostar.

Aquest intercanvi social no ha de dependre només de la mirada unidireccional dels adults. Els espais urbans derivats d'aquests models haurien de ser creats o repensats tenint en compte punts de vista heterogenis, com per exemple les opinions i necessitats dels infants i adolescents. Què ens semblaria si les cadires dels despatxos tinguessin la mida d'una escola infantil? Per què tractem de fer parcs, escoles i patrons de mobilitat des de l'interès dels adults?

Velocitat, vanitat i virtualitat

La velocitat és quelcom més que un assoliment de la tècnica i la tecnologia. El desplaçament veloç, el perill, la vibració, l'emoció, la palpitació, l'embriagadora experiència sensorial que l'acompanya, estimulen l'ésser humà. Els científics asseguren que la velocitat allibera dues substàncies, adrenalina i noradrenalina, que també recorren el cos durant l'acte sexual. Per tant, quan es va ràpid es genera una gran sensació de goig. Les persones s'hi acostumen i incorporen la velocitat al seu ésser; d'aquesta manera, la velocitat ha esdevingut una necessitat rutinària [11].

Podem relacionar també la velocitat amb la sensació de poder i amb l'instint de domini. L'ésser humà busca afirmar-se constantment. La persona s'identifica amb el vehicle i projecta en ell una mena d'**autoafirmació de l'ego**. Identificant-se amb l'automòbil, el conductor pot sentir la possibilitat d'exercir aquest domini sobre els altres, de manera fàcil, a través de la velocitat.

Per altra banda, en determinades ocasions tenim la sensació que el cotxe és la prolongació del domicili segur. Un surt de casa, dins del seu vehicle, sentint la seguretat física, protegit de l'exterior, amb els seus objectes personals al seu costat fins que arriba a la seva destinació, en contraposició amb el transport públic, on durant el trajecte un s'enfronta a la sociabilitat real. D'altra banda, cada vegada hi ha més desproporció entre l'esforç generat en activar un mecanisme, sigui pedal o bé manual, i la velocitat i la potència generades per aquesta activació mecànica i electrònica. D'aquesta manera, la màquina-vehicle real s'assembla de mica en mica a la màquina de joc virtual. La sensació que el conductor té des de dins del vehicle resulta cada vegada més llunyana de la realitat que envolta el vehicle. Conduir és també una manera de comunicar-se i de relacionar-se amb l'entorn i amb els altres usuaris de les carreteres i de les calçades.

Lawrence Halprin, arquitecte paisatgista nord-americà que va basar la seva obra en la dimensió i escala humanes, en una interessant aportació en relació amb el paisatge com a hàbitat va mostrar un camí integrador i participatiu; en un disseny per a unes petites urbanitzacions va elaborar plànols i maquetes que posteriorment mostrà als veïns perquè hi donessin la seva opinió. Després d'ensenyar-los-els no li van respondre ni una paraula i va preguntar-los què passava, ja que ell havia posat tota la seva creativitat en aquells dibuixos i plànols. Li van respondre: sí, són bonics, però es tracta de la teua creativitat, els dibuixos no deixen cap espai a la nostra creativitat. A partir d'aquell moment, en cada projecte va plantejar tallers previs on les persones implicades intercanviaven opinions i elaboraven esbossos [12].

Sembla, doncs, una bona idea, conviure actuant microaccions contínues que puguin anar sumant i que d'aquesta manera es fusionin en un moviment més global. Tan sols l'acció veïnal i comunitària, de vegades amb col·laboració externa, pot ser la font d'acció que serveixi d'exemple per a la presa de decisions duradores. Grups d'investigació, associacions, dinàmiques d'art per al canvi social, etc., són fórmules que sumen i que posen l'èmfasi en aspectes que tractem i que poden ser millorats continuament. L'habitant té dret a opinar sobre la transformació dels espais que habita.

[01]

em
nar
dis-
ne-
gui
era-
ura
nte-
de
que
est
de
als
dea
nen
ens

ep-
no
els
ens
cies
t el
són
-se
va
ser
de
en
a la
cos
nal
a la
pes
ció.
olu-
me
res
ber-
ala
es-
vais
e la
ual-
ts.

La història de la representació del territori va associada a la història del territori mateix i a les itineràncies que hi han tingut lloc [13]: recorreguts errants com a mites, recorreguts cantats pels indígenes, mapes del territori a partir d'una suma de desplaçaments històrics, passejos dadaistes, derives situacionistes, mapes com a prefiguració, representacions conceptuals o *land art*, entre d'altres.

La història del paisatge és, doncs, la història de la seva representació. El paisatge és una suma de construccions culturals col·lectives. El concepte de paisatge va néixer (segons algunes fonts) en la representació mental que feu Petrarca de les vistes que contemplà en el seu ascens al Mont Ventoux el 1336, associant-les a la bellesa i no a la consideració geogràfica, natural, social o topogràfica del territori que veia. A partir d'aquí es diu que la natura va entrar en l'àmbit de la bellesa.

Tal com suggereix Augustin Berque, a partir del segle XIV es suscitaren representacions de la naturalesa que van permetre fer-ne un objecte de coneixement (d'aquí parteix la ciència) o de contemplació pura (aquí neix el pensament del paisatge) [14]. La naturalesa, segons Berque, va ser inventada des de la ciutat, i l'arquitectura va ser l'encarregada de conduir aquesta mirada cap a l'exterior [15].

Mirar el paisatge comporta excavar els **mites** i la **memòria** que conté a través de les seves diverses capes d'informació: geològica, històrica i biogràfica. Si el paisatge és un ecosistema inseparable de l'acció humana, la representació del paisatge és un document no només d'una geografia o d'una geologia determinada, sinó també d'uns valors i d'unes accions humanes imposades en el territori a través del temps.

Marta Dahó apunta que l'observació del territori i dels elements que el conformen —naturals i construïts— està íntimament relacionada amb la fotografia. Les primeres fotografies transmetien el llegat iconogràfic de la pintura paisatgista. En general, els primers fotògrafs exploradors no perseguien objectius artístics, sinó científics. Tot i així, sense saber-ho estaven instaurant un model nou de visió [16]. Afegeix Dahó que després d'un llarg parèntesi, als anys seixanta del segle XX s'inicià un procés de tornada al paisatge com a gènere fotogràfic. L'extensió suburbana, la reconversió industrial i postindustrial o la natura com a reducte de l'oci, foren aspectes que molts fotògrafs observaren i mostraven. A partir d'aquell moment, van aparèixer en el paisatge fotogràfic els efectes de la industrialització: el territori explotat, la perifèria industrial i les seves deixalles, el territori erm o els llocs anònims [17].

Actualment, el territori i el paisatge suburbà, en lloc de constituir un fenomen marginal o un subproducte de les ciutats, són el subjecte principal de l'urbanisme i dels temes i fenòmens urbans [18]. Així, en lloc d'analitzar i reproduir representacions formals de les zones suburbanes i dels seus intersticis a través de les arts i la fotografia, potser seria més interessant comprendre com funcionen aquestes zones i repensar comunitàriament les dinàmiques que configuren els seus espais físics.

Tenint en compte les pràctiques contemporànies (relació art-territori, derives transurbanes, transigrafies...), ens qüestionem si les interpretacions sobre el territori suburbà actual i sobre els desplaçaments que hi tenen lloc, haurien d'estar més orientades a la comprensió i a l'actuació que no pas en la seva mera vista o il·lustració, o bé si cal enfocar-les cap a una combinació socialment útil de les tres. Potser es tracti, com diu Francesco Careri, d'espais que encara han de ser compresos i omplerts de sentit, més que no pas projectats i omplerts de coses [19]. I és justament en aquesta **cruïlla** on intenta posicionar-se itineràLAB com a espai de comprensió-actuació, intentant buscar els passos fronterers entre l'ús social i la representació.

LA PRESENCIA DE LES DISTÀNCIES

jordimasdansa

“Cuando te entregas a los lugares, ellos te devuelven a ti mismo.”

- Rebecca Solint,

Wanderlust, una historia del caminar. [01]

Que les distàncies continuen existint entre els llocs que habitem i els nostres cossos, pot ser una afirmació tant obvia que pot donar lloc a vagues interpretacions en un món com l'actual, en el qual disposem de múltiples possibilitats a l'abast i de manera gairebé immediata, d'obtenir informació de qualsevol territori en general, ja sigui mitjançant imatges, fotografies de localitzacions, o les múltiples literatures dels llocs. Això fa que de vegades, distorsionem l'envergadura real dels espais, i ens fa oblidar la complexitat de la qual estan integrats els llocs. Aquesta pèrdua de **desenfocament** en la manera de veure i pensar la presència en la seva relació amb la comprensió que tenim de les distàncies, és el motiu que m'ha portat a prendre aquest concepte com a eix d'aquesta aportació després de l'experiència de formar part del *Geopresències*. Perquè les distàncies, tant les mentals com les físiques continuen oferint una contribució essencial a la idea i a les relacions que establim amb els territoris, i ens proporcionen sentiments de **pertinença** i relacions afectives que ens apropen i ens allunyen constantment dels llocs.

Les representacions que fem dels llocs, poden arribar a separar-nos-en de manera inevitable i originar unes distàncies que no podem obviar perquè ens produeixen desconexions reals amb els territoris. Ens separen físicament, encara que imaginativament, ens faci la sensació de formar-ne part. Durant el cicle del *Geopresències* s'ha posat en evidència precisament aquestes qüestions, utilitzant el marc territorial del Vallès s'ha volgut determinar i observar com són les presències en el territori i de quina manera actuen per reflectir-se en els llocs. A la Sala Zero de l'Espai d'Arts a Roca Umbert, es va col·locar la instal·lació que exposava els projectes inicials, i va ser aquest espai el que va acompanyar les intervencions i gran part de les accions que s'hi van desenvolupar durant el cicle, convertint-se en el lloc que recollia les experiències, des de l'exposició inicial fins a la cloenda. Vaig ser convidat per oferir una mirada de la dansa i del cos que balla, i proposar una activitat per la inauguració i un taller pel final del cicle. Em va interessar seguir la transformació que es produïa a la sala Zero des de l'inici amb els projectes *Urbanoporosi*, *Landscapes of Pressure* i *Agroperifèrics*, que eren el punt de partida de l'exposició. Pensant l'acció que formaria part de la inauguració, vaig anar evolucionant la idea d'un cos que prenia tota una dimensió d'organisme present i que abraçava tot l'incommensurable, fins i tot les esferes conceptuals, i que a la vegada revestís els projectes exposats, perquè tots ells, amb les seves representacions a les parets de la sala Zero, poguessin dotar-se d'una mateixa pell. Una **pell** porosa i **presionada** pel fet urbà i les seves perifèries amb clarobscurs d'espais agraris. Un cos que amb el seu moviment, arribés més enllà de la pròpia pell per influenciar criteris i punts de vista generats individualment i col·lectivament amb relació als conflictes territorials exposats.

La dansa com a element cohesionador entre el cos i el territori

“La presència del cos és una acció política que esdevé eficient a mesura que guanya visibilitat, creant connexions amb la mirada dels qui en són testimonis. Quant a la dansa, per reconèixer la seva presència política cal aprendre a llegir les intertextualitats que el cos inventa quan balla, partint dels processos que alimenten i modifiquen les seves accions en el món.”
- Greiner Cristine,
La visibilitat de la presència del cos com a estratègia política. [02]

Una corporeïtat imaginada en el territori

Presència i territori són conceptes propers i omplen de sentit l'idea que tenim dels paisatges i també, del que aquests espais ens evocuen. Pensem el territori des dels records i les imatges que guardem, i aquesta memòria s'allunya i s'apropa a la realitat dels llocs, que estan en canvi constant. En aquestes relacions variables, els llocs, les vivències i la memòria fluctuen entre on som i on voldríem estar, aquestes situacions poden arribar a ser tan quotidianes, que gairebé no els donem importància, per ser coses que fem continuament, que repetim dia rere dia, moltes vegades amb desplaçaments similars, recurrent paratges repetitius, homogenis i coneguts. Els espais que formen part d'aquestes situacions, són poc donats a descobrir-hi res de nou, perquè no ens els sentim estranys i perquè no ens fan pensar coses noves, els apreciem amb desinterès i, tot i així, per la **ininterrompuda presència** que aquests espais i situacions tenen en les nostres vides, sempre apareix un desig de trobar-hi quelcom que ens sorprengui i ens ho faci veure de manera diferent, encara que sigui per un instant.

Per la inauguració, vàrem crear unes imatges filmant fragments de pell, amb una càmera amb objectiu macro, amb la idea de fer aparèixer **micropaisatges** en moviment. Per aquesta tasca em va acompanyar l'artista Florence Girardeau, aprofitant un treball conjunt que anomenem *Double Vue* [03], el qual esdevé un espai de recerca entorn a l'exploració de la dansa que es produeix des de la imaginació, fent aparèixer paisatges corporals que canvien i es transformen amb la creació d'imatges. Després de treballar sobre les imatges filmades resultants i crear una seqüència relacionada amb l'exposició, vàrem pensar a projectar-les a les parets de la sala Zero i que així la projecció sobrevolés els materials exposats movent el dispositiu per fer-ho possible. Abans d'aquesta acció vam generar un espai de foscor, apagant les llums de la sala de manera sorpresiva amb un so enregistrat en un paisatge de perifèria. La idea era crear un espai sonor per desembocar en la mostra visual. El **silenci** de l'acció de projectar les imatges va contrastar amb la part sonora de la perifèria en la foscor. Una idea bàsica era la d'unir les dimensions sonores i visuals en el moment de situar-nos davant d'un paisatge, en aquest cas, representat pels treballs que formaven part de l'exposició.

Amb la imaginació, les distàncies agafen unes dimensions inabastables, i les imatges que cada persona crea i transforma entren a formar part de la gran xarxa d'imaginari col·lectiu que formen les societats, i què es visualitza en les seves expressions de vida. Aquest fet es veu clarament en el món globalitzat en el qual estem supeditats, a on les imatges que ens fem del món en què vivim, viatgen i ens interpel·len continuament produint-nos un sentit global d'existència, que sovint ens tensa de manera sobredimensionada amb el fet d'estar present en l'entorn més immediat. L'evidència de les distàncies comporta una mirada cap a les coses i cap a la vida, que en molts casos està condicionada per unes inèrcies. Unes inèrcies en el fet de mirar, en la manera com ens apropem als espais que formen part del nostre quotidià i en com incorporem el cos en cadascuna d'aquestes situacions. Potser, la immediatesa que predomina en la societat actual, a tots els nivells, és un dels factors que faciliten aquesta manera tan accelerada que fem servir, per intentar comprendre la complexitat de la qual estan formats els llocs, també a escala local i propera.

Sabem que les distàncies sempre han format part de les nostres vides i del món en general, això és una realitat innegable i perpètua, però la qüestió que m'agradaria remarcar és la manera que tenim d'entendre aquestes distàncies en l'actualitat, les físiques i les mentals, i quins valors i condicionants apareixen en els espais que hi ha entre elles quan incorporem la nostra corporeïtat. Vull parlar de distàncies, certament, per adonar-me'n de fenòmens què en formen part, i també vull fixar-me en el que hi ha a cada extrem d'aquestes distàncies i de com ens hi situem. Des del concepte de distància i sobre una base material i territorial, cal preguntar-

Territori present o presència en el territori

se què existeix entre nosaltres i els entorns que ens envolten. Què passa en cadascun dels punts, llocs, **ressonàncies**, sensacions, de les diferents parts que integren el nostre organisme quan ens sentim part d'un lloc? De quina manera les imatges que ens fem de l'entorn les incorporem als nostres **cossos**? El cos reacciona per l'estimulació sensorial i pels records que emmagatzema, per les empremtes que conté i per la seva capacitat de visualitzar memòria. La pell, com a matèria de transició d'informació que envolta el nostre cos i a través de la qual, ens diferenciem amb l'exterior, regula les aportacions que l'entorn transporta en totes direccions i a múltiples velocitats. Volem pensar més ràpidament, però per aconseguir-ho, hem d'anar més lents si incorporem el cos, un cos, una font de coneixement que pensa i imagina, a la vegada que ho fa la nostra ment. Un cos exposat, obert, disponible, i una ment tancada, a les fosques, que rep gran part de la informació pels sentits i pel raonament.

En aquest sentit, pot ser interessant concebre el cos, no només com una entitat física, sinó com un **flux energètic** que interactua amb i en els espais físics. Aquest ésser que som, imprevisible i disponible, intervé en variables intangibles que estan amb i entre nosaltres. Sota aquesta mirada corporal i existencial, podem imaginar múltiples possibilitats de distanciar-se i de ser distància a la vegada. Per una banda, l'entitat física esdevé referència espacial, i per una altra, els fenòmens mentals i imaginatius ens separen de nosaltres per apropar-nos a altres llocs i situacions. Com integrem aquesta dualitat dinàmica en el complex món de forces en què estem constituïts? Podríem trencar les inèrcies duals per fer aparèixer altres formes de reconèixer-nos? Hi ha dues imatges que particularment considero molt interessant pensar-les, per fer-nos una idea de les possibilitats que poden aparèixer en relació amb aquestes **du- alitats**, seria pensar els espais com un camp de forces o com un entorn de formes variables. Aquestes imatges enllacen directament amb les realitats territorials que ens trobem i poden ajudar a crear possibilitats imaginatives concretes.

La distància previsiblement, apareix quan existeixen com a mínim dos punts per recórrer. Si és un element que es mou, ho fa cap algun lloc distanciant-se d'on estava abans de moure's. Quan no hi ha moviment, cosa que no passa mai, ja que la quietud absoluta no existeix, la distància es produeix entre diversos punts. Si parlem de canvis territorials, aquests es mouen en el temps, oferint la varietat d'espais modificats, i ens hi adonem quan els comparem amb el que hi havia anteriorment. La distància aquí, suggerida temporal amb **signifi- cacions espacials**, apareix rememorada pel que contemplem en relació al que recordem. Si els canvis són molt ràpids, poden produir-nos una sensació desubicada dels llocs i destorbar la relació que tenim amb ells.

“Hay un <decir paisaje> que posibilita representar (...) y con ese decir, aislamos fragmentos de lo múltiple hasta concebir un bloque de sensaciones como objeto, una operación en la que es imprescindible la distancia.”

- Juan Miguel Hernández León,
Ser-paisaje. [04]

La climatologia del cos i el seu efecte en el territori

En la intenció de posar en relació els espais territorials amb la corporeïtat, de manera directa, des d'un plantejament corporal concret, i apropar aquestes dues realitats al màxim, podem apreciar que les distàncies que existeixen, les físiques i també les mentals, es retroalimenten les unes a les altres, originant diverses escales de comprensió, i barrejant les originades individualment amb les que s'han produït de manera col·lectiva.

Des d'un pensament espacial que passa pel cos, la dansa i el fet coreogràfic esdevenen articuladors de fenòmens narratius que originen **presències efímeres**. Desapareixen en el mateix moment que apareixen, però a la mateixa vegada, omplen de significat espais possibles i ajuden a fer que aquell lloc pugui ser vist i contemplat de manera diferent. Sobre una base material i tangible com és el paisatge, l'acció del fenomen corporal fa que s'introdueixi una gamma de teixit sensible, que pot arribar a rememorar espais imaginats, de manera que les imatges resultants passen a través del cos completant l'acció creativa.

Si el cos que balla ho fa sota una concepció d'**objecte atmosfèric**, amb una dansa que transforma les imatges mentals en una construcció corporal amb qualitat climàtica, el paisatge que acull aquest fenomen creatiu esdevé subjecte territorial, modificant-se mútuament, com ho fa el **clima**. L'intangible que apareix en la morfologia territorial que l'acull, descriu una experiència sensorial i afectiva amb el lloc en qüestió, en la seva relació amb les mirades i les percepcions que hi habiten. Això ens apropa al territori i als llocs i modifica el paisatge, perquè ha sigut experimentat a través de l'expressió d'un cos que ha creat una manera d'estar concreta a partir de la corporització de les imatges generades.

Tots els espais poden arribar a ser intermedis si canviem les coordenades de referència, i si ens hi col·loquem de manera diferent a l'habitual per explorar possibles nous paràmetres. La situació del cos en l'espai demana concretar l'estat corporal, que també podríem anomenar qualitat d'estar. Aquesta qualitat està condicionada per la nostra voluntat de ser en i d'imaginar-nos entre, en el lloc i entre els espais. Cal adonar-se de com **habitent els llocs** i com ens habitent a nosaltres mateixos, de com volem viure'ns.

Independentment de l'ús que fem dels espais en general, existeixen per igual. A partir d'aquí, coreografies repartides pel territori, distribuïdes per llocs d'interès, són cartografies sensibles que dialoguen, perquè tenen la capacitat d'extreure les temperatures dels llocs i traduir la imaginació humana que conté el cos que les balla.

Parlant de distàncies i sempre sota la base territorial, cal reespacialitzar el pensament en el propi cos creatiu, perquè torni a ser paisatge. Concebre un cos climàtic que balla, vol dir activar-lo sota uns paràmetres d'infinitud i de canvis constants, com el mateix clima. Canvis que estan sotmesos a les variabilitats de l'atmosfera i de l'entorn, també en canvi perpetu i sense fi. Som context actiu i, per tant, no hi ha separació, som el que ens envolta, i vivim en relació, ens agradi o no, amb una relació interminable i en multiplicitat de fenòmens, tant els que es troben a prop com els que es troben més allunyats, i per descomptat, amb el joc d'escales que apareix quan la comprensió s'amplia, des de la magnitud incommensurable fins a gradacions subatòmiques.

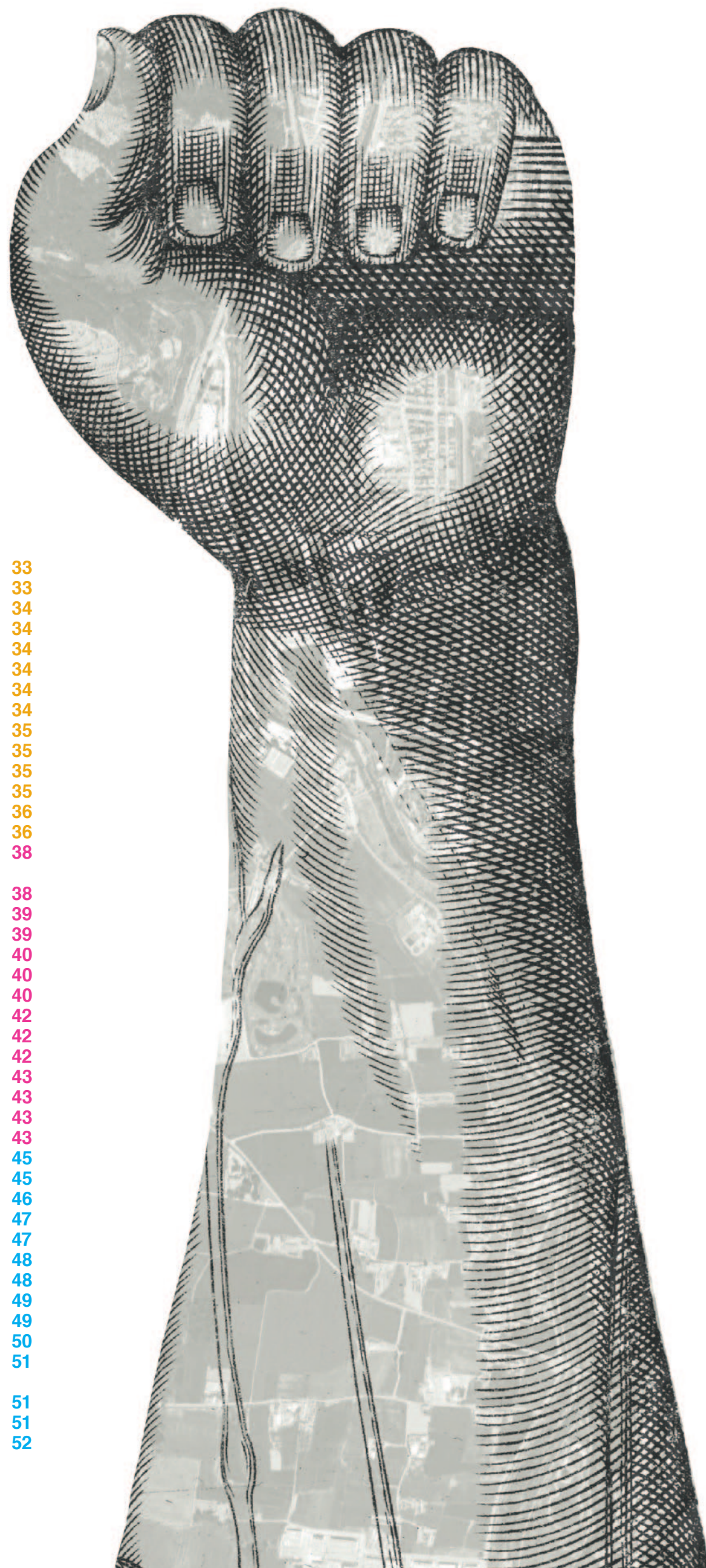
Pel taller de cloenda, la intenció va ser la d'aglutinar el màxim de volum conceptual i corporitzar-ho. Es va voler aprofitar el que va quedar a l'espai de la sala Zero, imatges, textos, experiències, records i conceptes apareguts durant el cicle per reflexionar. Mitjançant dinàmiques per rememorar imaginativament el que hi havia succeït durant les setmanes del cicle, vam iniciar una sèrie de jocs per deconstruir precisament allò que es va construir per si sol, allò que el mateix espai d'exposició juntament amb les activitats que s'hi van plantejar va originar-se per les parets de la sala. A partir d'aquí, cadascú va poder interrogar-se sobre les seves pròpies idees sorgides de la vivència, amb la llibertat de modificar-ho des de l'acompanyament físic i corporal, present en el taller i compartit amb la presència dels altres. El resultat va ser la creació d'afirmacions i conceptualitzacions sense límit i la col·locació del material exposat de manera lliure i creativa, que va oferir-nos un paisatge col·lectiu possible, perquè el vàrem crear conjuntament amb la implicació d'uns cossos propers, desperts i oberts, allunyats de representacions il·lusòries.

I en la línia d'aquest procés de remoure conceptes, hem volgut deixar un espai en aquesta publicació per poder reproduir un símil del que va ser el joc de conceptualitzacions del taller de cloenda, per això, com si fos la sala Zero de l'Espai d'Arts, en les pàgines centrals de la publicació trobem els conceptes que per nosaltres, ens semblen que són més rellevants i els oferim disposats per jugar amb ells. Els podem remoure, llegir en ordre aleatori i moure'ls, produint així una dansa entre ells. Podreu comprovar la varietat de significacions que apareixen i que il·lustren les diverses maneres de comprendre les realitats existents entre el fet corporal i els territoris.

Distància	1
Micropolítica	1
Geopresències	3
Urbanoporosi	3
Agroperifèrics	3
Paisatges de pressió	3
Capitals	5
Pulmons	5
Artèries	5
Fluxos	5
Metabolisme	5
Imaginari col·lectiu	9
Equilibri	9
Paisatge	10
Dispersió urbana	10
Desajust espacial	11
Mort de la distància	12
Frontera	12
Franja	12
V	12
W	12
Corredor	13
Descentralització	14
Tercer espai	15
Condicció urbana	15
Experiència pública	15
Segregació socio-espacial	16
Transigrafias	17
De la imatge al cos	17
Representació	17
Situat	18
Transhumància diària	18
Virtualitat	18
Salut psicoambiental	18
Postmetropolis	19
Atzar	19
Difusos	21
Constrenyits	21
Autonomia	21
Autoafirmació de l'ego	22
Mites	24
Memòria	24
Cruïlla	24
Desenfocament	25
Pertinença	25
Pell	25
Ininterrompuda presència	26
Micropaisatges	26
Silenci	26
Ressonàncies	27
Cossos	27
Flux energètic	27
Dualitats	27
Significacions espacials	27
Presències efímeres	27
Objecte atmosfèric	28
Clima	28
Habitent els llocs	28

Punt de vista	33
Existència corporal	33
Presències	34
Fets geogràfics	34
Subjecte transcendent	34
Subjecte situat	34
Cos alienat	34
Tacte	34
Mapes emocionals	35
Objecte atmosfèric	35
Territori-xarxa	35
Identitat	35
Nusos	36
Espais d'excepció	36
Realitat	38
Imaginaris individuals i col·lectius	38
Dret a la no-metròpoli	39
Rerepaís	39
Coreografia espacial	40
Pell	40
Sala-territori	40
Imatge-idea	42
Imatge-retrat	42
Rostre territorial	42
Ruralitat	43
Productivitat	43
Llocs comuns	43
Narratives metropolitanes	43
Innovació social	45
Col·laborativa	45
Empoderament	46
Centralització	47
Crítica institucional	47
Exclusió social	48
Assimetria de poder	48
Barris	49
Renda diferencial	49
Acció col·lectiva	50
Economia cooperativa	51
Polítiques d'enfortiment comunitari	51
Espais d'autonomia	51
Participació real	52

HISTÒRIA CULTURAL DE LES «DISTÀNCIES» CARTOGRÀFIQUES ^[01]

Com es pot observar en el mateix títol d'aquesta exposició, una de les expressions més rellevants d'aquest projecte artístic és la de distància gràfica. Una expressió genèrica i que podríem substituir en alguns casos pel terme **representació**. Aquest darrer, sense dubte, ha estat al llarg de la nostra història cultural un terme polèmic; un terme que ha generat nombrosos debats, ja sigui en el camp de la filosofia o de l'art. Nosaltres voldríem afegir-nos a aquest debat, però des d'una disciplina que relliga l'art amb el territori: la cartografia. Certament la cartografia és una forma de representació, i és important perquè, de fet i per estrany que ens pugui semblar, sense ella no existiria la distància tal i com l'entenem. Aquesta paraula indica, etimològicament, separació de dues coses que *estan* dretes, que s'aguanten fermes o que són estables. La distància pressuposa, per tant, que les entitats que conformen la realitat, allò que ens envolta, són estàtiques i independents unes de les altres. Quines són les conseqüències d'aquesta manera d'entendre la distància? Com afecta això sobre la manera que tenim d'entendre, percebre o interactuar amb el nostre territori? El text que segueix vol fer-se responsable d'aquestes preguntes, i obrir tant com es pugui la reflexió al voltant de la representació, de la «distància gràfica», del territori.

Podem començar dient que aquesta noció de distància no és coherent amb la nostra experiència. En el nostre món sensible, les coses es mouen i estan relacionades les unes amb les altres. Els objectes, per exemple, són més grans o més petits en funció d'allò que tenen al voltant, com de fet comprovem qualsevol capvespre quan surt la lluna: en el moment de despuntar sobre una filera de cases, tots la veiem molt més grossa que quan es troba en el punt més alt de l'arc celest. Els objectes, per nosaltres, no tenen valors absoluts. Per altra banda, a l'hora d'anar d'un lloc a un altre, sobretot si vaig a peu, el que em preocupa és si fa pujada o baixada, si hi ha ombra o no, si el recorregut és agradable o avorrit. En funció d'això, el camí se'm farà més llarg, més feixuc o més amè. La distància, en aquest cas, esdevé irrelevant.

En canvi, en el món de la cartografia, en un món que s'ha reduït a la «raó cartogràfica», per dir-ho com Franco Farinelli, sí que existeix la distància. És a dir, el món esdevé un espai on les coses *estan* dretes, fermes i estables ^[02]. Començant pel subjecte que cartografia i el territori que representa.

Això és així perquè, en primer lloc, sigui quina sigui la projecció cartogràfica que escollim, sempre ens hem de situar en un punt imaginari, anomenat **punt de vista**. Ara bé, aquest punt en realitat no existeix, no es troba sobre la superfície de la Terra. És en certa manera un punt de vista que «flota lliurement en l'espai», per dir-ho com Hannah Arendt ^[03]. El geògraf i cosmògraf Petrus Apian ja va caricaturitzar aquest punt de vista de la projecció al segle XVI. En el seu volum *Cosmographie liber*, hi podem veure un gravat on hi ha representat un ull que observa, des de l'exterior, una esfera celest ^[04].

Entre aquest observador fictici i la Terra s'instaura efectivament una distància. A més, un i altre han de restar quietes, immòbils. Això té conseqüències importants, com veurem més endavant, però ara ens interessa centrar-nos en l'expressió lliurement utilitzada per Hannah Arendt. Flotar lliurement vol dir que l'observador ha estat reduït a un ull i, per tant, que ha estat desposseït del seu gènere, del seu ésser social, cultural i polític. En poques paraules, ha estat distanciat o separat de la seva **existència corporal**. És, per tant, una llibertat contradictòria.

Vet aquí les distàncies que la cartografia introdueix: entre jo i el món, per una banda; entre jo i el meu cos, per altra; però també entre el conjunt de coses existents, que d'ara en endavant *estan* “dretes, fermes i estables” i per això en podem calcular la distància exacte que les separa. La distància forma part d'un llenguatge matemàtic, geomètric, que té certa utilitat pràctica però que no és neutra, que no és indiferent a la manera que tenim de relacionar-nos amb els llocs i els paisatges que habitem.

Per tant, una geografia de les **presències**, o bé una *geopresència*, ha de començar discutint sobre el paper de la representació cartogràfica. Entre d'altres coses per mirar de posar de relleu aquestes distàncies. Fet i fet, per un autor com Gunnar Olsson, la variable fonamental de la geografia és justament la distància [05].

En qualsevol cas, si partim d'aquest marc, d'aquesta controvèrsia, podem entendre millor perquè avui en dia tants artistes i projectes, entre els quals podem incloure el nostre, treballen amb cartografies. Dit d'una altra manera, moltes de les pràctiques artístiques que utilitzen mapes, d'una manera o altra es poden llegir o interpretar com una crítica a les tres distàncies esmentades: la relació de jo amb el món; la relació de jo amb el meu propi cos i, finalment, la relació de les coses – els **fets geogràfics** – entre si. Això és el que veurem a continuació.

La primera distància: més enllà del món

Comencem per la primera distància gràfica del mapa. Hem dit que la projecció cartogràfica implica un «punt de vista» artificial, fictici, situat més enllà de la superfície de la Terra, en un punt que en podríem dir immaterial.

Els filòsofs utilitzen un concepte per expressar aquest punt, en diuen **subjecte transcendental**. És algú, un observador, que està més enllà del món, que no està supeditat als aspectes mundans de l'existència, que no és portador de cap atribut, que flota lliurement sense estar encadenat a cap condició humana – sexe, història, cultura, classe, etc. De vegades es diu que aquest subjecte és universal, neutre o objectiu, perquè suposadament traspasa, transcendeix, les meres opinions, els partidismes, la propaganda o el localisme. Sense dubte, és una construcció teòrica. Moltes vegades ha servit per legitimar l'empresa científica.

Això és important perquè bona part del treball artístic i cartogràfic es pot entendre com una crítica a aquest artifici. Fet i fet, allò que es reivindica és justament el **subjecte situat**. Les cartografies personals, col·laboratives, o els mapes mentals, venen a dir-nos: “no, nosaltres fem cartografia a peu de carrer, des d'un lloc concret, en base a una situació social particular, partint de la nostra experiència local”. Un subjecte que també és polític i per això elabora cartografies crítiques, subversives o que simplement posen de relleu el caràcter ideològic dels mapes. En aquest sentit, un dels col·lectius més rellevants són els *Iconoclassistes* (Pablo Ares i Julia Risler) [06]. Però en podríem trobar molts més [07].

La segona distància: el cos alienat

La segona distància està relacionada amb una exclusió: la del propi cos. Que aquell subjecte transcendental no pot tenir-ne, de cos, sembla evident. Allò que no és tan clar, són els efectes d'això. En primer lloc, “l'ull solar” de la projecció ha de restar quiet si vol que a cada punt de la superfície de la Terra li correspongui un punt, i només un punt, en el mapa.

No és cap casualitat, en aquest sentit, que una de les imatges més icòniques del treball cartogràfic, obra de Johannes Vermeer i titulada justament *El geògraf*, hi trobem una figura quieta i recollida a l'interior d'una habitació. Una obra interessant per un altre motiu: a l'època de Vermeer, un geògraf és bàsicament un cartògraf. Però també és interessant per un altre detall: entre el món extern i el món intern del cartògraf s'interposa ja la malla o matriu cartogràfica que permet mesurar amb exactitud la distància entre dos punts georeferenciats del mapa, i que el pintor ha volgut destacar per mitjà d'una finestra feta de tesselles quadrades i equivalents.

Però el cartògraf no ha de renunciar només als peus i les cames. També ha de mutilar els sentits, tret de la vista. Doble distància: la solitud d'un punt i l'aïllament de l'ull. Alguns artistes han estat capaços, però, de representar el soroll d'una ciutat com Londres per mitjà del **tacte** (Simon Elvins, *Silent London*, 2005). D'altres han cartografiat les olors, com per exemple Kate McLean per la ciutat de Glasgow (*Scents of Glasgow*, 2012).

És sobre aquesta exclusió del cos que han sorgit moltes propostes des del món de l'art. La majoria d'elles reclamen la presència del cos. Que aquest esdevingui subjecte actiu del coneixement i l'experiència del territori. Ja no n'hi ha prou amb l'observació d'una superfície freda, mirall o finestra del món; cal traspasar-la i enredar-se amb la realitat del món. Només així es pot construir un relat de la ciutat, com intenta expressar Francesc Ruiz a *BCN Eye Trip: ciutat vella* (2008). Amb aquest darrer autor, els personatges i les trames, tornen a poblar els mapes; tal i com ho feien al llarg de l'Edat Mitjana, per exemple en el famós *Atlas Català* d'Abraham Cresques.

Tampoc no és cap casualitat que darrerament l'acte de caminar, de recórrer els llocs, s'hagi convertit en una pràctica artística sovintejada. Perdre's, deambular o passejar, són contrapunts al coneixement abstracte i llunyà del mapa. Ja sigui en el camp de la història de les idees o en el de les pràctiques estètiques, avui en dia caminar forma part de les geografies crítiques, com molt bé ha posat de manifest Francesco Careri [08].

Si el cos recupera la gravetat i deixa de «flotar lliurement», també el món recupera el seu espessor. A partir d'aquest moment, abandona la seva funció d'espectacle, de teatre; ja no és allò enfrontat, sinó un conjunt de ressonàncies anímiques o afectives.

Els **mapes emocionals** de Christian Nold intenten recollir aquestes ressonàncies. Amb tot, les primeres propostes en aquesta direcció, com sabeu, foren els mapes psicogeogràfics de Guy Debord. Per la seva banda, Raymond Pettibon, també ha volgut posar de manifest el lligam existencial amb el lloc, més enllà de la seva l'abstracció geomètrica: els paisatges oberts, amples, tranquil·litzants, tenen un valor emocional més que numèric.

En qualsevol cas, el lloc es converteix en un **objecte atmosfèric** com els sentiments, la tardor, la boira, el clima polític o l'esperit del temps, ja que un pot respirar-los i sentir-los perquè no existeix separació, distància, entre un mateix i allò que l'envolta [09]. Avui en dia ha sorgit tota una literatura que recupera aquesta dimensió del lloc, començant per l'esferologia de Peter Sloterdijk.

També les fronteres, quan són traçades amb el cos i no només sobre el paper, adquireixen un altre significat – o deixen de tenir-ne. És el cas de l'acció que va dur a terme Alban Biaisat l'any 2005 titulada *The Green(er) Side of the Line*. Una intervenció molt semblant a la que va fer Francis Alÿs el mateix any.

Amb això arribem a la tercera distància. Si les altres distàncies es produïen sobre un eix vertical – algú que progressivament es desenganxa del món al llarg d'una línia ascendent, per dividir-se i despendre's més tard d'allò que el manté a la Terra, el seu propi cos –, la darrera distància es construeix sobre un pla horitzontal.

Es el resultat d'haver reduït la Terra a una superfície plana i haver-hi afegit un sistema de coordenades. N'hem fet esment abans, quan hem comentat el quadre de Vermeer.

Només sobre un pla geomètric és possible calcular la distància exacta entre dos punts, ja que tan sols així podem localitzar en termes absoluts qualsevol fenomen geogràfic. Sabem, però, que la nostra experiència del territori no té res a veure amb aquest espai geomètric – tot i que l'organització política s'hi hagi adaptat, com mostren perfectament algunes fotografies d'Alex McLean de la frontera entre Mèxic i Estats Units (2002). De la mateixa manera que la percepció del temps tampoc s'ajusta al ritme cronomètric dels rellotges.

A més, aquesta tercera distància pressuposa la continuïtat física de l'espai, en un moment en el qual el **territori-xarxa** es caracteritza, justament, per la seva discontinuïtat. Avui en dia, la proximitat o no entre dos punts està més relacionat amb l'accés al món virtual que amb la distància física que els separa.

Sobre els mapes, les coses es limiten a estar unes al costat de les altres, respectant perfectament les regles bàsiques de la lògica. La **identitat**: allò que és, és. La no contradic

La tercera distància: la línia recta en un territori-xarxa

ció: res pot ser i, al mateix temps, no ser. El tercer exclòs: qualsevol cosa ha de ser, o no ser. Un exemple de com aquestes regles limiten l'acció urbanística, és a dir, de fins a quin punt la lògica cartogràfica condiciona la pràctica territorial, el trobem perfectament reflectit en el projecte *Agro-perifèrics* d'Ignasi López i Marta Dahó. Sobre un mapa, un nus viari és un nus viari. Per això és inconcebible que pugui ser, al mateix temps, un nus viari i una zona d'horta agroperifèrica. I encara més difícil d'imaginar, per part d'una administració del territori que tendeix a raonar seguint les regles lògiques esmentades, que aquest nus inclogui una tercera possibilitat, com, per exemple, un espai de relacions socials.

Però en el territori-xarxa aquestes regles trontollen. Per això molts artistes cartògrafs que intenten entendre el món d'avui, defugen de les representacions convencionals.

L'artista italiana Simonetta Moro il·lustra molt bé l'ús que fem d'aquest territori-xarxa a *Imaginary maps: Eyes on the City* (2007). Cada un de nosaltres utilitza diminutes finestres d'una ciutat feta de **nusos** interconnectats. Ho advertia ja Yves Lacoste als anys setanta, quan el fenomen començava a ser massiu: "Amb els desplaçament quotidians massius, cadascú arriba de manera més o menys solitària a un destí concret; només es coneixen bé dos llocs, dos barris, aquell on es dorm i aquell on es treballa; entre un i altre ha deixat d'existir el territori (que és del tot desconegut, sobretot si es travessa amb metro), però no el temps, el temps de recorregut, puntuat per l'enumeració del nom de les estacions" [10].

Algunes obres del grup italià Stalker, com per exemple *Territoris actuals* (1995), també ens recorden l'experiència discontinua dels espais urbans contemporanis.

Altres artistes també han intentat representar, a una altra escala, els fluxos globals. N'és un exemple Mark Lombardi i les seves *Global networks*; o l'equip dels Bureau d'Études. L'obra de Susan Stockwell *America, an Imperial State* (2010) és igualment significativa. De la mateix autora, també són suggerents el mapes continentals fets a base de circuits electrònics. L'altra cara de l'obra de Stockwell poden ser els mapamundis de Vik Muniz, que construeixen un món fet de deixalles informàtiques. El projecte *Landscapes of Pressure*, de Kathrin Golda-Pongratz i que forma part de *Geopresències*, també respon a aquesta gramàtica discontinua dels territoris actuals. La pressió que va exercí la opció de localitzar el complex d'oci i de joc *Eurovegas* a prop de Montcada, responia a lògiques globals; és més, mitjançant aquesta pressió, es volia crear un **espai d'excepció** on el règim fiscal i l'ordre legal propi del context, quedava en suspens [11].

Així mateix, podem recordar la instal·lació d'Alfredo Jaar *Un logo para América* (1987-2003); o, en la mateixa direcció, la serie *LATINO/A AMERICA* de Pedro Lasch. Són dues propostes artístiques que tenen el seu precedent més llunyà en l'obra de Joaquim Torres-García per il·lustrar la revista *La escuela del sur* (1943). Les tres propostes replantegen la lògica identitària dels mapes (recordem-ho: "allò que és, és"). Una lògica, tanmateix, que ja la va subvertir Henrique Galvão en un mapa titulat *Portugal n'est pas un petit pays* (1934).

Tots aquests exemples extrets del món de l'art mostren, d'una forma o altra, que la representació cartogràfica construeix o pressuposa certa distància gràfica. No cal dir que la cartografia convencional, estàndard, topogràfica, la cartografia que tots utilitzem per situar-nos i orientar-nos, té molts avantatges. Però també hem de ser conscients de les seves limitacions o les seves servituds. Les tres distàncies que hem comentat –la distància entre jo i el món, entre jo i el meu propi cos o la distància física i virtual–, formen part d'aquestes servituds. Han condicionat la manera que tenim de percebre, viure i habitar els nostre territori. Per això al llarg del projecte *Geopresències* volíem posar èmfasi, justament, sobre la presència, és a dir, la participació activa, conscient, plena, dels llocs i els paisatges. Altrament dit, és una geografia de les presències que tingui en compte la relació afectiva i emocional amb l'entorn, una geografia material i corporal i capaç de reconèixer la complexitat i la fragmentació dels territorials metropolitans.

LA IMATGE DEL TERRITORI, LA IMATGE COM A TERRITORI (no metropolità)

«Así, la civilización metropolitana representa y lleva hasta su conclusión la contradicción radical que ya hemos hallado en el transcurso de la vida de la ciudad desde el momento de su fundación: una contradicción que surge del origen dual de la ciudad y de la perpetua dualidad de sus objetivos.»

Lewis Mumford, *La ciudad en la historia* [01]

«Comprender los procesos y ciclos por los que atraviesan esos espacios casi urbanos exige un uso de la fotografía documental que se confronta tanto a un lugar como a un tiempo. El tiempo que requiere esta fotografía es el tiempo de un ciclo económico que se despliega como una fuerza geológica que altera el paisaje y frente al que hace falta imaginar una resistencia específica.»

Carles Guerra, *Espacio infinito, deuda eterna* [02]

«But the force of photographic images comes from their being material realities in their own right, richly informative deposits left in the wake of whatever emitted them, potent means for turning the tables on reality.»

Susan Sontag, *On photography* [03]

ció: res pot ser i, al mateix temps, no ser. El tercer exclòs: qualsevol cosa ha de ser, o no ser. Un exemple de com aquestes regles limiten l'acció urbanística, és a dir, de fins a quin punt la lògica cartogràfica condiona la pràctica territorial, el trobem perfectament reflectit en el projecte *Agroperifèrics* d'Ignasi López i Marta Dahó. Sobre un mapa, un nucli viari és un

«No hi ha foto sense realitat», afirma Michel Melot en la seva *Breu història de la imatge* [04]. Òbviament, cada foto, feta per una persona o per un aparell, cada fotografia com a construcció subjecta a determinades circumstàncies, procedeix d'un context de la nostra **realitat**. El moment de capturar una imatge, de potser manipular-la o crear-la d'una altra manera, és per si mateix un acte real. D'altra banda, si la imatge en si representa i fins i tot reemplaça un moment, un acte o un esdeveniment en un lloc o un territori concret, podríem anar més lluny i argumentar que la mateixa fotografia crea aquell esdeveniment per la simple existència d'una imatge d'ell. Alhora, la imatge fotogràfica és una realitat material en si mateixa, i d'aquí ve, segons Susan Sontag, la seva força.

Les imatges creen narratives, ens permeten guiar, redirigir i fins i tot reinventar la mirada a l'objecte i cap al que representa o ha de representar. Són portadores de memòries i de punts de partida en la creació d'**imaginariis individuals i col·lectius**. El seu rol de representació depèn fonamentalment de la relació que tenen amb el context en el qual estan posades. I de quina manera són utilitzades per interpretar la realitat. Quins subtítols els posem, quina imatge col·loquem al costat de quina altra, quin ordre els donem, quina mida, quina resolució, i com les recontextualitzem si volem generar nous continguts. Quin és el potencial que tenen les imatges com a

material i com a portadores de missatges o fins i tot de discursos per generar nous espais de debat? I com podem coreografiar un distanciament respecte d'elles per arribar des de la imatge a la micropolítica i al debat territorial concret i aplicat?

Quan el maig del 2016 vam començar a reunir-nos per conceptualitzar el que finalment va ser l'exposició i el cicle de debats *Geopresències. De la distància gràfica a la micropolítica* a l'Espai d'Arts de Roca Umbert, a Granollers, van ser aquestes les preguntes que ens van motivar en un principi a posar en relació de manera directa tres projectes concrets i en si acabats, i així “sobreposar capes existents d'interpretació crítica des de la geografia, l'urbanisme i la fotografia” [05]. La nostra principal motivació va ser crear un relat de la metròpoli des de fora d'ella, des dels seus marges, des del territori concret del Vallès. Hem volgut indagar fins a quin punt les seves lògiques depenen de les influències metropolitananes i de quina manera podrà formular-se, des del territori concret, el que anomenem el **dret a la no-metròpoli**. Ens vam proposar repensar el “documentalisme subjectiu” [06] dels nostres tres projectes fotogràfics en relació amb els paisatges que representen i, des de la seva posada en relació, formular una proposta nova.

Urbanoporosi, de Bernat Lladó, Berta Tiana i Maties Serracant [07], descriu i retrata els paisatges destruïts i els silencis urbans que ha deixat la desindustrialització a Sabadell i mira críticament el model urbanístic i la política econòmica urbana que els comporten; *Agroperifèrics*, d'Ignasi López i Marta Dahó [08], visualitza petits reductes d'agricultura informal i autoorganitzada en els buits que hi ha entre carreteres i en espais perifèrics abans i després de la seva destrucció per l'afany burocràtic de regularització; *Landscapes of Pressure*, de Kathrin Golda-Pongratz [09], documenta i discuteix els processos de pressió territorial sobre els terrenys escollits per a l'emplaçament d'Eurovegas a Espanya, l'impacte que negociacions globals deixen en un context local sense tenir en compte ni les lògiques ni les dinàmiques del territori concret i la lenta destrucció que així inicien. Els tres projectes dirigeixen la mirada a llocs del Vallès, cosa que també demostra la multitud de pressions territorials i de processos imposats en aquest **rerepaís** o *hinterland* de Barcelona, per una banda, i la importància de generar debats sobre això i una reivindicació territorial i cultural, per l'altra.

Des d'un inici i com a contrapunt a les lògiques globals i desconectades del lloc i de la seva idiosincràsia, vam anar pensant que repensar el territori ha de passar per un repensament del cos humà i de la seva relació quasi individual i concreta amb el territori. Va ser una coincidència de dates i de programació dins de l'espai d'exposició que la *Mitja Marató* que cada any s'inicia a la Roca Umbert tingués lloc pocs dies abans de la inauguració de *Geopresències*: és un esdeveniment esportiu en el centre del qual hi ha el cos humà, el seu metabolisme i la seva relació amb el territori que recorre el corredor, qui, conscientment o inconscient, viu i

Posada en relació:
imatge - cos - espai

ció: res pot ser i, al mateix temps, no ser. El tercer exclòs: qualsevol cosa ha de ser, o no ser. Un exemple de com aquestes regles limiten l'acció urbanística, és a dir, de fins a quin punt la lògica cartogràfica condiciona la pràctica territorial, el trobem perfectament reflectit en el projecte *Agro-perifèria* d'Ignasi López i Morte Dohé. Sobre un mapa, un nucli viari és un

experimenta aquesta relació. Així, la corporalitat va entrar d'una manera més directa en la concepció de l'exposició: la seva "fase 0" es va dissenyar per als dies de la marató. Fent ús tant de la imatge de la circulació de la sang en el tractat medicocientífic de William Harvey *De motu cordis*, del 1628, com de les idees de l'ecologia urbana i territorial, vam anar creant a la sala Zero una representació gràfica dels punts del metabolisme urbà de Granollers.

Un altre punt de partida va ser l'espai mateix, la sala Zero: una sala que es converteix en territori de representació del territori retratat i materialitzat en imatges i que al seu torn forma part del territori mateix. Tota representació gràfica, tota **coreografia espacial**, hauria d'interactuar amb la sala. La sala es convertiria en territori i alhora en la seva representació. Les imatges seleccionades, posades en relació i exposades, tindrien una nova narrativa a través de la seva composició en la sala. I, a part de ser tots els visitants i espectadors els intèrprets d'allò (re)presentat, tindriem dos intèrprets especials: el ballarí Jordi Mas i l'artista Florence Girardeau, els quals inaugurarien i tancarien un cicle d'activitats que ens portarien de la imatge a la micropolítica i ens farien entendre que el cos mateix forma part del paisatge, es converteix en paisatge i ens porta de la imatge fixa a un canvi perpetu i un procés de transformació constant, que finalment caracteritza també els nostres paisatges urbans. La performance d'ambdós, la projecció de **pell** i de sons sobre el territori representat i el moviment per la sala i al voltant del públic present, ens va fer tornar a mirar les nostres pròpies imatges amb uns altres ulls. Les va convertir en el seu territori, en el seu camp d'acció, en un camp de forces i en un espai propi del qual tots formem part.

Quan l'ull, l'objecte i l'objectiu [10] surten dels seus rols concrets, el documentalisme subjectiu es dissol en aquesta proposta i s'obren espais per a reflexions noves i, sobretot, s'activen imaginaris nous, imatges i accions participatives. La sala-territori és el terreny per a trobades i debats sobre com entenem el nostre entorn i el Vallès en concret; els fotògrafs mirem les nostres imatges amb uns altres ulls i a través dels ulls dels altres; el solapament de les imatges amb mapes i conceptes les transforma en material en evolució, els lleva el seu caràcter acabat; reprenen vida a través de les activitats que la seva presència genera en la **sala-territori**.

Imaginaris i representativitat

El qüestionament de la procedència i dels orígens d'imaginari ha estat una altra de les motivacions del projecte *Geopresències*. Les imatges de les façanes abandonades i segellades de Sabadell, del camí aspre del darrere d'una nau industrial a Montcada, del nus de carreteres despulat de vida a prop de Mollet del Vallès, fins a quin punt ens expliquen el territori del qual parlem o volem parlar? Què representen i de quina manera veien en aquestes imatges, en la línia de Marc Augé, "la singularitat que els constitueix i la universalitat que els relativitza"? [11] En quins imaginaris existents s'inscriuen? De quins imaginaris —coneguts o ocults— es nodreixen?

La imatge de la ciutat del segle XIX va ser, segons el geògraf Francesc Muñoz, un element narratiu que —posteriorment a una transformació urbana— va ser capaç de generar consens, mentre que, en l'actualitat, a la ciutat del segle XXI la imatge és prèvia a la seva transformació, ja no narra col·lectivament, sinó que és simplement alguna cosa que facilita la transformació urbana i l'aixecament de capitals, essencialment globals [12]. Podríem argumentar que també la trama urbana barcelonina d'Ildefons Cerdà, ideada per cert des dels límits entre el Vallès, el Moianès i Osona, on va viure el mateix Cerdà, i amb la mirada a capitals locals ancorades en l'economia catalana, va néixer d'una imatge i va transmetre una imatge: la iconografia de la trama certament sorgida des de la noció de l'infinit que es va poder percebre des del Vallès. Sens dubte, aquella imatge era dinàmica i va representar molt més un procés que no pas un producte: una trama urbana que suggeria tota una nova ciutat que s'aniria formant segons l'esperit desenvolupista dels seus ciutadans i dels propietaris dels terrenys, que connectaria nuclis existents i proposaria noves centralitats en relació amb noves infraestructures. Moments icònics com les grans exposicions de 1888 i 1929 van fomentar un creixement econòmic que es va reflectir en la creació de tot un nou estil arquitectònic com a resultat final d'uns anys de formació de tot un nou concepte urbà.

ció: res pot ser i, al mateix temps, no ser. El tercer exclòs: qualsevol cosa ha de ser, o no ser. Un exemple de com aquestes regles limiten l'acció urbanística, és a dir, de fins a quin punt la lògica cartogràfica condiciona la pràctica territorial, el trobem perfectament reflectit en el projecte *Agro-perifèria* d'Ignasi Lloç i Morte Debó. Sobre un mapa, un nucli és un

Des d'aquella metròpoli ideada des de la perifèria i basada en una **imatge-idea**, s'estan generant imaginaris i discursos sobre aquesta perifèria, aquell *hinterland*, de la comarca del Vallès, en concret, que la dibuixen com a molt tradicional i estàtica enfront del progressisme de la capital. Mirem de desmuntar aquest imaginari fix a través de les **imatges-retrat** que ens ajuden a observar el territori i que sobretot són capaces de representar el seu canvi perpetu. Gairebé podríem dir que les imatges són, en primer lloc, còmplices dels canvis territorials, ja que ens ajuden a documentar-los i registrar-los i, així, hipotèticament a reconstruir identitats perdudes o el **rostre territorial** del passat i els passos dels seus canvis de fesomia. Però la presència de les imatges també ens distancia, ens allunya físicament, del paisatge, ja que trasllada la nostra presència al registre gràfic, a les imatges captades i emmagatzemades. D'aquí sorgeix la proposta d'agafar distància novament de les imatges i recuperar la presència física i corporal en el territori a través d'elles.

En un segon pas i des de la distància, les imatges poden convertir-se en metàfores i poden qüestionar les metàfores que formen part de l'imaginari col·lectiu recurrent, en el nostre cas, en concret, del Vallès: la metàfora de l'equilibri [13] que s'oposa a la del desequilibri que les fotografies de *Geopresències* capten o transmeten, la dispersió, la fragmentació, l'explotació, la pressió, el buidament de microvida del territori.

Es percep el que Henry Adams va preveure ja a l'inici del segle xx i que Lewis Mumford cita a *La historia de la ciudad*: "La desintegració s'imposarà a la integració" [14]. Les contradiccions de les civilitzacions metropolitanes sobre les quals escriu Mumford es manifesten amb plena actualitat a les perifèries urbanes del segle xxi. L'afany metropolità de dominació del medi ambient continua facilitant l'engrandiment i l'expansió urbana gairebé fins a l'infinit. Sota les lògiques metropolitanes i cada cop més globals, un territori o un lloc es buida dels seus trets, i una imatge aèria o un mapa es converteix en el seu context, a través del qual s'avalua i se li dona valor: un registre a escala del territori en el qual s'inscriuen simulacres de projectes. El que importa per a promotors i inversors és l'emplaçament en el territori, les seves coordenades, les seves rodalies,

De la distància a la dissolució de la imatge i dels imaginaris (no metropolitans)

el seu context polític, els seus límits municipals, les infraestructures que hi ha inscrites prèviament. I, a més, la seva suposada disponibilitat: estan buits i poden ser omplerts; són, en paraules d'Ignasi de Solà-Morales [15], desfets, restes, *terrains vagues* portadors de promeses, possibilitats i expectatives. El que no importa és la idiosincràsia del territori, les seves lògiques internes, les empremtes de la seva història, els seus diferents nivells de **ruralitat**, la seva **productivitat**. Concebut com una mera superfície i com un sòl apte per a ser construït, està subjecte a la lògica de l'economia global i, per consegüent, es converteix en un objecte d'especulació [16].

Tant la distància dels **llocs comuns** i quotidians com la distància de les preses de decisions alienes al territori, des de les manipulacions en mapes o en pantalles, dissolten els imaginaris comuns i reclamen també la dissolució i la reformulació i recodificació de les imatges. D'aquí ve el reclam de distanciament dels discursos centralitzats i d'una reformulació de les **narratives metropolitanes** produïdes en el procés capitalista i en el context de la fragmentació social dels contextos urbans [17], així com la formulació del dret a la no-metròpoli. La perifèria ha de tenir el dret d'autodefinir-se fora de les esferes d'influència d'un centre metropolità i també ha de (re)crear el seu propi discurs, les seves pròpies veus i el seu propi imaginari.

Qui escolta, qui mira el territori mateix? Qui entén les seves necessitats?, qui el vigila i el cuida?, qui li respon amb mesures planificadores apropiades? D'alguna manera suposàvem, tant des del documentalisme subjectiu dels tres projectes inicials com des de la sinopsi de *Geopresències*, que les imatges —preses in situ i contemplades des de la distància— podrien parlar-nos de les necessitats del territori mateix. Les imatges, al final, formen part del territori, del seu registre i de la seva història, constitueixen una espècie d'arxiu territorial activat que ens ajuda a comprendre'l i a vigilar-lo.

ció: res pot ser i, al mateix temps, no ser. El tercer exclòs: qualsevol cosa ha de ser, o no ser. Un exemple de com aquestes regles limiten l'acció urbanística, és a dir, de fins a quin punt la lògica cartogràfica condiona la pràctica territorial, el trobem perfectament reflectit en el projecte *Agro-perifèria* d'Ignasi López i Morte Dohé. Sobre un mapa, un nucli viari és un

Geopresències, dins de la seva programació de tallers i debats dirigits a la comunitat local, va apostar per les potencialitats de la comunitat i el poder de la micropolítica, des d'on podran reactivar-se els principis de la geografia social reclusiana [18], d'un urbanisme sostenible geddesià, i un ventall d'imaginari innovadors capaços de proposar formes de vida no metropolitanes i unes lògiques pròpies territorials i socials o, segons les idees geddesianes, “**territoriosocials**”. Va voler visibilitzar i donar espai a les múltiples microaccions col·lectives de les quals sorgeixen noves veus crítiques al creixement sense límits, a la degradació ecològica, a la pèrdua d'integralitat territorial i de l'herència cultural i industrial enfront d'una explotació unilateral dels seus recursos.

Kathrin Golda-Pongratz

Innovació social sense utopies. Micropolítiques, entre la necessitat i la capacitat

Avui, tot allò que vulgui projectar-se com a element important per donar la volta a la crisi, ha de ser innovador. De fet, no cal que vulgui respondre a la crisi: tot ha de ser innovador. La política representativa és innovadora. Per això diuen que és “nova”. L'economia capitalista és innovadora. Per això diuen que és “**col-laborativa**”. El que fas quotidianament hauria de ser innovador. Per això ets un “emprenedor”. Fins i tot, hi ha qui diu que la dreta conservadora és molt innovadora. Per això... no diuen que són de dretes. Però, què vol dir ser “innovador”? I què vol dir ser “socialment innovador”? Si es pot innovar socialment, quin paper tenen elements tan importants per als processos de canvi social com el territori i les institucions?

Les trajectòries de la “innovació” i la “innovació social”

Més enllà dels seus significats contemporanis, l'ús del concepte “innovació” té una trajectòria que es remunta a segles d'antiguitat. En les seves primeres aparicions, expressava l'intent d'introduir canvis en un ordre establert, fent referència a la irrupció d'idees i formes de fer que desestabilitzaven el poder ostentat per elits socials. L'investigador francès Benoît Godin ha recollit amb detall aquest origen de la innovació en una de les genealogies més detallades que fins ara s'han escrit sobre el concepte. Aquest historiador de les idees ens explica que en els seus usos originaris durant l'era medieval, la innovació va sorgir per a qualificar pejorativament actituds considerades revolucionàries. La Innovació era vista com un comportament desviat que era perseguit, prohibit i sancionat. A mitjans del segle XVI, el rei d'Anglaterra Eduard VI va publicar una declaració *Contra aquells qui fan innovació*, seguida de judicis i càstigs per als qui volien trencar els cànons de l'ordre social. No és fins ben avançat el segle XVIII que la innovació començarà a prendre connotacions positives, fins a arribar a estar farcida d'una eufòria que l'assenyalarà com a motor central, però ja no dels canvis socials, sinó del desenvolupament econòmic.

Rubén Martínez Moreno
Investigador a IGOP (UAB) i membre de La Hidra Cooperativa, www.lahidra.net

ció: res pot ser i, al mateix temps, no ser. El tercer exclòs: qualsevol cosa ha de ser, o no ser. Un exemple de com aquestes regles limiten l'acció urbanística, és a dir, de fins a quin punt la lògica cartogràfica condiciona la pràctica territorial, el trobem perfectament reflectit en el projecte *Agro-perifèria* d'Ignasi Lloret i Morte Debó. Sobre un mapa, un nucli viari és un

Geopresències, dins de la seva programació de tallers i debats dirigits a la comunitat local, va apostar per les potencialitats

de la co-
des d'or-
geografi-
sostenit
innovad-
vida no
territoria-
desiane-
zar i do-
col·lectiv-
crítiques
dació e-
ritorial i
d'una ex-

L'actual imaginari dominant de la innovació ens la dibuixa com una esfera econòmica plena de processos, serveis o productes que contenen la solució als períodes de crisi econòmica. En la seva recerca, Godin va detectar que la innovació, en els seus usos actuals, ha anat erigint-se com a emblema de la societat moderna i com a part d'una metafísica que, sense entrar en conflicte amb els poders dominants, pot resoldre tot tipus de problemes. La innovació, si tal vegada va significar una forma d'exercir poder per part dels més dèbils, avui es fa servir com a solució màgica conduïda per emprenedors econòmics que amb la seva motivació i coratge aconseguen resoldre problemes sistèmics amb l'incentiu de poder escalar socialment. Aquesta és una concepció totalment deutora de la literatura econòmica, en particular d'autors com l'economista austríac Joseph Alois Schumpeter, que va parlar de les crisis com a moments de "destrucció creativa" on la competitivitat i les motivacions individuals són els elements claus d'un futur més modern que deixa enrere un món obsolet. Fa gairebé un segle que Schumpeter escrivia la seva teoria sobre els cicles econòmics, però la correlació directa que va fer entre crisi, emprenedor, crèdit financer, innovació i canvi social, sembla estar més en voga que mai. Que per sortir de la crisi, s'ha d'innovar, és la doxa dels nostres temps.

La trajectòria de la innovació social és també força sorprenent i alhora significativa per a explicar el moment actual. Sorgeix després de la Revolució Francesa com a referència o associació directa amb el socialisme (radicalisme) i la reforma social (igualitarisme). En afegir-li el mot *social*, la innovació va patir un d'aquests girs de significat de conceptes que neixen com a menyspreu cap a actituds considerades anormals i que finalment es fan servir pels mateixos "afectats" com a forma d'**empoderament**. Un procés semblant al que va passar amb els pintors *impressionistes* o, de manera virtuosa, amb les comunitats *queer*, que van subvertir una etiqueta que inicialment era un insult i la van fer servir com a identitat. L'equació d'aquest gir de la innovació cap a la

innovació social seria semblant a una reacció tipus: "mireu!, un d'aquests estúpids innovadors que no segueixen les normes" seguida per la resposta "sí, som socialment innovadors perquè operem fora de les vostres normes hegemòniques i injustes". Aquest gir no deixa de tenir paral·lelisme amb el context actual, quan algú acusat de ser "antisistema" busca assenyalar el problema institucional que hi ha de fons dient "no som antisistema, el sistema és antinosaltres".

En l'actual context de necessari canvi enfront d'una crisi social, econòmica i ecològica, la "innovació social" i "l'emprenedoria social" han ressorgit amb força com a respostes als determinismes econòmics i per fomentar micropolítiques que responen demandes no ateses pel mercat i l'estat. Fins i tot, algunes institucions (sobretot administracions locals i supraestatals) fomenten la "innovació social", englobant sota aquest concepte micropolítiques com horts urbans, cooperatives de consum, bancs de temps, espais autogestionats, finances ètiques o economies comunitàries que volen donar suport material a la vida, sense funcionar sota els principis de **centralització**, monopoli i explotació de l'economia capitalista.

És interessant constatar que el que hi ha de fons en la innovació social és una **crítica institucional** que es vol resoldre, no simplement eliminant institucions, sinó recuperant i produint institucions més justes i democràtiques. Però no estem en un panorama on hi hagi grans consensos socials sobre quins tipus d'institucions són més desitjables. O, dit d'una altra manera: quan es fa servir el discurs de la innovació social no tothom imagina la mateixa realitat ni les mateixes solucions. En les diferents formes d'entendre aquestes micropolítiques i les seves capacitats per reduir les desigualtats socials, hi trobem un important debat polític. Un debat polític sobre com resoldre les desigualtats socials i –la història es repeteix– quin paper han de tenir l'estat, el mercat i la societat. Endinsem-nos una mica en aquest debat que amaga la innovació social.

ció: res pot ser i, al mateix temps, no ser. El tercer exclòs: qualsevol cosa ha de ser, o no ser. Un exemple de com aquestes regles limiten l'acció urbanística, és a dir, de fins a quin punt la lògica cartogràfica condiona la pràctica territorial, el trobem perfectament reflectit en el projecte *Agro-perifèria* d'Ignasi López i Morte Debó. Sobre un mapa, un nucli viari és un

Geopresències, dins de la seva programació de tallers i debats dirigits a la comunitat local, va apostar per les potencialitats

de la co-
des d'or-
geografi-
sostenit
innovad-
vida no
territoria-
desiane-
zar i do-
col·lectiv-
crítiques
dació e-
ritorial i
d'una ex-

El problema social de la innovació social

Dos anys després de l'anunci de la crisi, José Manuel Durão Barroso, l'aleshores president de la Comissió Europea, deia que la innovació social havia de ser el principal motor per al creixement sostenible, garantir treball i impulsar la competitivitat dels estats europeus. L'any 2010, el primer ministre britànic David Cameron posava en marxa la Big Society, un programa d'escala estatal per a fomentar la innovació social com a forma de sortir de la crisi. Segons la Big Society, les comunitats havien de produir part dels serveis públics (educatius, de cohesió social, de salut, etc.) mentre l'estat continuava reduint els drets socials. Des d'aquests plantejaments de Barroso i Cameron, la "innovació social" pot fer-se servir com un mer recurs per a accelerar o mantenir la competitivitat econòmica i convertir els antics drets socials en nínxols de mercat. De la mateixa manera que la força de treball es va mercantilitzar gràcies a una forta intervenció de l'estat, sembla que ara es vulguin convertir les formes d'ajuda mútua, de cooperació i de sociabilitat en mercaderies a partir de programes públics que apel·len a la societat emprenedora com a motor per a sortir de la crisi. Fomentar públicament la innovació social sembla que es converteix en una via per a reorganitzar l'Estat de Benestar a través de la mercantilització dels seus serveis o per promoure un "liberalisme caritatiu" que privilegia l'economia com l'esfera primària per a la vida social. Trobem, doncs, un primer problema on, si bé sembla necessari repensar les institucions públiques, el mercat i les seves formes de relació amb el teixit social, és pervers parlar d'"innovació social" com a eufemisme d'una forma barata de fer front a la fragmentació social.

Més enllà de les noves estratègies que estan prenent les polítiques neoliberals i la seva forma d'entendre la innovació social, en massa ocasions, també per part d'institucions i organitzacions polítiques progressistes, es parla d'innovació social com a un procés que aconsegueix resoldre problemes de dimensions titàniques, com l'**exclusió social** o l'**asimetria de poder** en entorns metropolitans. I aquí trobem un segon problema. Pensar la innovació social com a resposta a la crisi i a les desigualtats socials està relacionat amb deixar de banda gran part de la materialitat que fa possible que algú generi pràctiques alternatives al seu modus de vida. Dit més fàcil: poder innovar socialment no té a veure tant amb les "necessitats" d'una comunitat afectada per la crisi, sinó amb les "capacitats" dels diferents segments socials que conformen un territori. Aquest és un dels principals déficits que hem de tenir en compte per no caure en una mirada cànida sobre la innovació social o en una confiança utòpica en l'acció comunitària. Pensar que qualsevol grup a qualsevol lloc pot resoldre comunitàriament els seus problemes, pot conduir-nos no tant a l'empoderament sinó a reproduir les relacions de poder socials i territorials dominants. La ca-

pacitat d'un barri per a produir xarxes d'economia social, espais i equipaments autogestionats, espais d'autoformació o formes d'economia comunitària depèn directament dels perfils socials que hi viuen i de les institucions de base social (teixit social) que històricament s'han anat conformant al territori. Les capacitats socials i culturals sedimentades al territori i la composició socioeconòmica dels **barris** són elements molt importants perquè puguin emergir respostes a la crisi on l'estat ha decidit actuar només com a divulgador o com altaveu.

Aquestes són algunes de les reflexions de la recerca *Barris i Crisi* que vam reflectir a l'article "El paper de la innovació social enfront de la crisi". En resum, a partir d'un treball empíric centrat a Catalunya, en aquesta recerca vam analitzar com les pràctiques d'innovació social no tendeixen a aparèixer en els territoris on viuen les comunitats més vulnerables i necessitades, sinó que tendeixen a fer-ho als barris que concentren més recursos per a l'acció col·lectiva. Recursos com el temps disponible per a participar, accés a rendes, capital cultural i organitzatiu, xarxes socials i infraestructures sobre el territori. El poder de "donar resposta a un problema que ni estat ni mercat poden resoldre" es troba materialitzat a cada territori; el nostre poder depèn de les capacitats fixades al lloc on vivim i a les persones que hi viuen.

El poder concentrat al territori

El territori no és un espai neutre i homogeni, sinó que està configurat per dinàmiques socials, històriques i materials que determinen la vida i la capacitat d'acció dels que hi viuen. Elements com la **renda diferencial** del sòl, tenen una capacitat enorme per distribuir de manera no homogènia diferents perfils socials sobre el territori depenent del diferent poder adquisitiu de cada persona. Hi ha qui escull on viure; hi ha qui només pot viure on el preu

ció: res pot ser i, al mateix temps, no ser. El tercer exclòs: qualsevol cosa ha de ser, o no ser. Un exemple de com aquestes regles limiten l'acció urbanística, és a dir, de fins a quin punt la lògica cartogràfica condiciona la pràctica territorial, el trobem perfectament reflectit en el projecte *Agro-perifèria* d'Ignasi Lloca i Morte Debó. Sobre un mapa, un nucli és un

Geopresències, dins de la seva programació de tallers i debats dirigits a la comunitat local, va apostar per les potencialitats

de la co-
des d'or
geografi
sostenit
innovad
vida no
territori
desiane
zar i do
col·lecti
crítiques
dació e
ritorial i
d'una ex

del sòl és més assequible. Això reproduceix asimetries entre territoris i influeix en les diferents capacitats i recursos necessaris per a donar resposta a problemes.

Posar èmfasi en les micropolítiques horitzontals i de cooperació com a resposta al “fracàs de l'estat i del mercat” comporta el risc de reforçar el problema redistributiu que està darrere dels processos de segregació urbana, i augmenta la distància entre els barris en funció de les seves capacitats d'**acció col·lectiva**, que alhora està relacionada amb els diferents estatus socioeconòmics. La capacitat d'innovació social depèn de la disponibilitat de recursos per a l'acció col·lectiva que no poden pensar-se com una purpurina caiguda del cel que s'ha anat distribuint de manera homogènia per tots els territoris.

Altres recerques acadèmiques i altres reflexions importants per al debat públic sobre pràctiques d'economia social i solidària també ressalten aquest mateix biaix de classe i territorial a les pràctiques d'innovació social. Segons aquestes recerques, algunes d'aquestes micropolítiques mostren un baix nivell de participació de la població a qui va dirigit el seu objectiu i això problematitza el canvi i els vincles entre inclusió social i participació. Moltes vegades, el procés d'apoderament queda reduït a la creació de capacitats individuals i els segments socials més empobrits són tractats com a clients, no com a subjectes que poden conduir les seves pròpies pràctiques amb autonomia. De manera una mica impressionista, podríem dir que la innovació social és un procés que tendeix a estar liderat per la classe mitjana i en els barris on s'acumulen aquests segments socials. Cal ben mil matisos en aquesta asseveració, però existeix una tendència que, tant temporalment com territorialment, assenyalava cap a aquesta direcció.

Això es torna encara més problemàtic si ens trobem amb polítiques públiques que busquen fomentar micropolítiques de base comunitària, des de la gestió ciutadana de solars en desús a l'**economia cooperativa** com a solució al treball precari. Aquestes polítiques, moltes vegades anunciades com a “foment de l'emprenedoria social” poden, una vegada més, caure en la lògica de la “destrucció creativa” de Schumpeter, on, en realitat, només poden innovar aquells qui ja tenen capacitats i no només necessitats. Qui més necessitats tenen, els qui més han patit els impactes de la crisi, cauran del costat de la “destrucció” més que del costat de la “creació”.

Descentralitzar el poder sobre el territori

En definitiva, veiem que apostar per la innovació social com a solució per a necessitats col·lectives no pot partir d'assumir que tothom pot fer-ho i que a tota arreu hi ha recursos i capacitats per fer-ho. Voler no sempre és poder. L'aposta per la innovació social com a estratègia de satisfacció de necessitats col·lectives, hauria d'anar acompanyada de **polítiques d'enfortiment comunitari** en aquelles àrees urbanes on aquests recursos són més escassos i el teixit social és més dèbil o està sobrepasat per les necessitats. Amb això no volem dir que els barris on viu gent més pobre no es poden produir **espais d'autonomia** o pràctiques emancipadores. La història de les nostres ciutats ens demostra tot el contrari. Més aviat, el que volem dir és que per a què puguin continuar existint aquestes micropolítiques mutualistes, més que polítiques que fomentin la innovació social són necessàries polítiques redistributives. La innovació social no pot ser l'excusa per a fer desaparèixer

ció: res pot ser i, al mateix temps, no ser. El tercer exclòs: qualsevol cosa ha de ser, o no ser. Un exemple de com aquestes regles limiten l'acció urbanística, és a dir, de fins a quin punt la lògica cartogràfica condiona la pràctica territorial, el trobem perfectament reflectit en el projecte *Agro-perifèria* d'Ignasi Lloca i Morte Debó. Sobre un mapa, un nucli és un

Geopresències, dins de la seva programació de tallers i debats dirigits a la comunitat local, va apostar per les potencialitats

de la co-
des d'or-
geografi-
sostenit
innovad-
vida no
territoria-
desiane-
zar i do-
col·lectiv-
crítiques
dació e-
ritorial i
d'una ex-

mecanismes institucionals per a la redistribució del producte social i tampoc pot acabar sent un procés que explota la capacitat comunitària. Si no l'enforteix, millor que no hi hagi polítiques d'innovació social.

Això obre de nou un debat que, des dels inicis del cicle democràtic municipal al 1979, ha anat prenent més o menys importància en els períodes de crisi. Ens referim a la demanda de redistribuir el poder territorialment que els moviments veïnals i obrers dels anys 60 i 70 van defensar de manera nítida, però que mai va quedar reflectida en les formes institucionals de la governança local. Al llibre *Barris, veïns i democràcia* l'historiador Marc Andreu recull de forma molt detallada com aquestes demandes de sobirania territorial a partir de principis de participació i subsidiarietat, mai van quedar del tot recollides en la Carta municipal de Barcelona i en els reglaments institucionals de participació. Poder produir una trama institucional que no tendeixi a la centralització, sinó a la descentralització del poder a escala de barri, és una via encara no experimentada per a fer valdre la capacitat d'autogovern i de democràcia directa del conjunt dels barris de la ciutat i del seu entorn metropolità. Una distribució dels recursos (equipaments, pressupostos, competències, infraestructures) que respongui a les necessitats reals i cobreixi els dèficits existents en els diferents barris és una forma de produir condicions materials per a poder consolidar la justícia social i espacial. El municipalisme no és només el govern local, sinó el conjunt de micropolítiques i polítiques públiques que configuren i produeixen territori. Poder generar una arquitectura institucional municipal descentralitzada, que doni plenes facultats de decisió i executives a aquest conjunt de forces socials sobre el territori, hauria de ser una de les primeres fites a aconseguir en l'agenda d'un nou municipalisme. Potser així, amb una **participació real** i amb drets socials i territorials garantits, innovar socialment en qualsevol lloc i a través del lideratge de qualsevol grup social deixaria de ser una utopia i podria convertir-se en una realitat quotidiana.

Kathrin Golda-Pongratz

Rubén Martínez Moreno

NOTES
I REFERÈNCIES
BIBLIOGRÀFIQUES

ció: res pot ser i, al mateix temps, no ser. El tercer exclòs: qualsevol cosa ha de ser, o no ser. Un exemple de com aquestes regles limiten l'acció urbanística, és a dir, de fins a quin punt la lògica cartogràfica condiciona la pràctica territorial, el trobem perfectament reflectit en el projecte *Agro-perifèria* d'Ignasi López i Morte Robé. Sobre un munt, un nucli viari és un

Geopresències, dins de la seva programació de tallers i debats dirigits a la comunitat local, va apostar per les potencialitats

de la co-
des d'or-
geografi-
sostenit
innovad-
vida no
territoria-
desiane-
zar i do-
col·lectiv-
crítiques
dació e-
ritorial i
d'una ex-

mecanismes institucionals per a la redistribució del producte social i tampoc pot acabar sent un procés que explota la capacitat comunitària. Si no l'enforteix, millor que no hi hagi polítiques d'innovació social.

Això obre de nou un debat que, des dels inicis del cicle democràtic municipal al 1979, ha anat prenent més o menys importància en els períodes de crisi. Ens referim a la demanda de redistribuir el poder territorialment que els moviments veïnals i obrers dels anys 60 i 70 van defensar de manera nítida, però que mai va quedar reflectida en les formes institucionals de la governança local. Al llibre *Barris, veïns i democràcia*

l'historiador Mai-
da com aquest
partir de princip
van quedar del
Barcelona i en-
cipació. Poder p-
tendeixi a la cel-
del poder a esc-
perimentada pe-
i de democràcia
ciutat i del seu e-
recursos (equip-
infraestructures,
i cobreixi els del-
una forma de pr-
consolidar la ju-
me no és nomen-
micropolítiques
i produeixen ter-
institucional mu-
nes facultats de
de forces socia-
de les primeres
nou municipalis-
real i amb drets
socialment en q-
qualsevol grup
dria convertir-se

[01] SECCHI, Bernardo (2000). *La prima lezione di urbanistica*. Roma, Laterza.

[02] GALOBART, Lluís (1982). *El paisatge del Vallès*. Santa Eulàlia de Ronçana, I. G. Santa Eulàlia, pàg. 45, 64, 65.

[03] SERRACANT, Maties (coord.) (2008). *El Vallès que volem*. Sabadell, ADENC, pàg. 10.

[04] Citat a GLAESER, David (2011). *El triunfo de las ciudades*. Madrid, Taurus, pàg. 173.

[05] Citat a BEKERMAN, Gérard (1983). *Vocabulario básico del marxismo*. Barcelona, Crítica, pàg. 99-100.

[06] GALOBART, *Op. Cit.*, pàg. 27.

[07] PAÛL, Valerià; SALA, Pere (2009). «El Vallès en el Catàleg de paisatge de la Regió Metropolitana de Barcelona», a *Ponències*. Anuari del Centre d'Estudis de Granollers, pàg. 84.

[08] Citat a TORT, Joan (2005). «Interrogants sobre el Vallès», a *Notes* (Centre d'Estudis Molletans), pàg. 14.

[09] GALOBART, *Op. Cit.*, pàg. 88.

[10] Vegeu notícia a <https://directa.cat/un-macrocomplex-del-motor-amenaca-valles-oriental>.

[11] NEL·LO, Oriol (2013). «Barcelona y Cataluña: las raíces del debate sobre el policentrismo del sistema urbano catalán», a *Ciudad y Territorio*. Estudios territoriales, pàg. 327.

[12] SOGUES, Marc (2005). «La urbanització dispersa al Vallès Oriental (1985-2004)», a *Ponències*. Anuari del Centre d'Estudis de Granollers, pàg. 57.

[13] MONGIN, Olivier (2006). *La condición urbana. La ciudad a la hora de la mundialización*. Buenos Aires, Paidós.

[14] NEL·LO, Oriol; RENYER, Jaume (2014). «Realitats metropolitanes i governs locals», a *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, núm.º78, pàg. 80.

[15] CORTINA, Albert; GORDI, Josep (2005). «Les vies verdes del Vallès», a *Ponències*. Anuari del Centre d'Estudis de Granollers. MARTÍNEZ, Alfred (2005). «Parc Agrí-

EL VALLÈS: EQUILIBRI, PAISATGE, CIUTAT I POLÍTICA

cola del Vallès, una opció de futur», a *Lauro: Revista del Museu de Granollers*, , núm.º28.

itinerariLAB

[01] Bside Books és un projecte d'experimentació col·laborativa que treballa i investiga sobre interpretacions i representacions visuals del territori i sobre els desplaçaments que el configuren. El projecte Bside és una plataforma que ha de permetre l'autopublicació i la difusió d'edicions com a resultat de processos corals.

[02] *Transigrafias* és un taller participatiu en el qual es realitzen exercicis col·laboratius i experiencials per l'entorn periurbà d'un lloc concret per tal de reconèixer, interpretar, documentar i representar trajectes no planificats a través (o auxiliats) de la fotografia, de l'acte de caminar, de l'escriptura, del dibuix, de material sonor o audiovisual i de la seva posterior edició i comprensió conjunta.

[03] AAVV. *Ecosistema de la ciudad*. Madrid. Obra social Caja Madrid. 2005.

[04] Michael Dear. *The postmodern urban condition*. Oxford, UK, Blackwell Pub. 2000.

[05] Baltasar Fernández Ramirez. *El paso cambiado. Aceleración, urbanismo y postmodernidad*. Almería. 2010.

[06] B. Gatersleben. *Affective and symbolic aspects of car use*. Amsterdam, Elsevier. 2007.

[07] Francesco Careri. *Walkscapes. El andar como práctica estética*. Barcelona, Gustavo Gili. 2005.

[08] Edward Soja. *Postmetrópolis. Estudios críticos sobre ciudades y regiones*. Madrid, Traficantes de sueños. 2008.

[09] Francesc Muñoz. *Urbanización*. Barcelona, Gustavo Gili. 2008.

[10] Francesco Tonucci. *La ciutat dels infants*. Barcelona, Barcanova. 1997.

[11] Pilar Vega. *Gestión del Tiempo y Evolución de los usos del tiempo*. Capítulo *Tiempo, territorio y transporte*. Editorial Visión. 2007.

ció: res pot ser i, al mateix temps, no ser. El tercer exclòs: qualsevol cosa ha de ser, o no ser. Un exemple de com aquestes regles limiten l'acció urbanística, és a dir, de fins a quin punt la lògica cartogràfica condiona la pràctica territorial, el trobem perfectament reflectit en el projecte *Agro-perifèria* d'Ilanee Lloca i Morte Dahó. Sobre un mapa, un nucli veïri és un

Geopresències, dins de la seva programació de tallers i debats dirigits a la comunitat local, va apostar per les potencialitats

de la co-
des d'or-
geografi-
sostenit
innovad-
vida no
territoria-
desiane-
zar i do-
col·lectiv-
crítiques
dació e-
ritorial i
d'una ex-

mecanismes institucionals per a la redistribució del producte social i tampoc pot acabar sent un procés que explota la capacitat comunitària. Si no l'enforteix, millor que no hi hagi polítiques d'innovació social.

Això obre de nou un debat que, des dels inicis del cicle democràtic municipal al 1979, ha anat prenent més o menys importància en els períodes de crisi. Ens referim a la demanda de redistribuir el poder territorialment que els moviments veïnals i obrers dels anys 60 i 70 van defensar de manera nítida, però que mai va quedar reflectida en les formes institucionals de la governança local. Al llibre *Barris, veïns i democràcia*

l'historiador Mai

da com aquest

partir de princip

van quedar del

Barcelona i en

cipació. Poder p

tendeixi a la cel

del poder a esc

perimentada pe

i de democràcia

ciutat i del seu e

recursos (equip

infraestructures

i cobreixi els del

una forma de pr

consolidar la ju

me no és noma

micropolítiques

i produeixen ter

institucional mu

nes facultats de

de forces socia

de les primeres

nou municipals

real i amb drets

socialment en q

qualsevol grup

dria convertir-se

[12] Daniela Colafranceschi. *LANDSCAPE +. 100 palabras para habitarlo*. Barcelona, Gustavo Gili. 2007.

[13] Francesco Careri. *Op. Cit.*

[14] Agustín Berque. *El pensamiento paisajero*. Madrid, Biblioteca Nueva. 2009.

[15] Marta Dahó. *Cerrar la ventana, exorcizar el paisaje. Notas sobre Perturbaciones de Jorge Yeregui*. Cádiz, Cuadernos la Kursala. 2010.

[16] Alain Roger. *Breve tratado del paisaje*. Madrid, Biblioteca Nueva. 2007.

[17] Marta Dahó. *Op. Cit.*

[18] Daniela Colafranceschi. *Op. Cit.*

[19] Francesco Careri. *Op. Cit.*

[01] Solint Rebecca, *WANDERLUST. Una historia del caminar*, ed. Capitán Swing. 2015. (pàg. 33).

[02] Greiner Cristine, *La visibilitat de la presència del cos com a estratègia política*, *Arquitectures de la mirada*, (Cdl#2): *Dansa i pensament*, Ana Buitrago (ed.) (pàg.57).

[03] *Double Vue*. El projecte *DoubleVue* és un procés de recerca que combina la dansa, la performance i la imatge videogràfica iniciat el 2017. Està conduït per Jordi Mas, ballari, i Florence Girardeau, artista plàstica. Double Vue proposa una experiència viva, un dispositiu cos-matèria-imatge generador de micro-paisatges efímers. El desenvolupament de la performance crea els ritmes, les velocitats, les successions, i el sorgiment de les imatges, constituint un relat abstracte, únic i no reproduïble.

[04] Hernández León Juan Miguel, *Ser-paisaje*. Abada Editores. 2016. (pàg.119).

LA PRESENCIA
DE LES DISTANCIES

HISTÒRIA CULTURAL DE LES «DISTÀNCIES» CARTOGRÀFIQUES

[01] El text que segueix és una versió escrita de la introducció al taller «Observar i construir el territori des de la cartografia», que inaugura el cicle de tallers, debats i xerrades al voltant de l'exposició *Geopresències. De la distància gràfica a la micropolítica*. La sessió tingué lloc el divendres 24 de febrer del 2017.

[02] FARINELLI, Franco (2016). *La invenció de la Terra*. Barcelona: Societat Catalana de Geografia.

[03] ARENDT, Hannah (2003). «La conquista del espacio y la estatura del hombre», a *Entre el pasado y el futuro. Ocho ejercicios sobre la reflexión política*. Barcelona, Península, pàg. 415.

[04] BESSE, Jean-Marc (2003). *Face au monde. Atlas, jardins, géoramas*. París: Desclée de Brouwer, pàg. 63.

[05] OLSSON, Gunnar (2002). «Glimpses», a Peter Gould (ed.) *Geographical Voices. Fourteen Autobiographical Essays*. Syracuse, Syracuse University Press, pàg. 246.

[06] RISLER, , Julia; ARES, Pablo (2013). *Manual de mapeo colectivo. Recursos cartográficos críticos para procesos territoriales de creación colaborativa*. Buenos Aires, Tinta Limón.

[07] LLADÓ, Bernat (2016). «Del qüestionari obrer a la cartografia militant», a *Quadern de les idees, les arts i les lletres*, núm. 205, pàg. 8-11.

[08] CARERI, Franceso (2016). *Pasear, detenerse*. Barcelona. Gustavo Gili.

[09] FERNÁNDEZ CHRISTLIEB, Pablo (2003). *Los objetos y esas cosas*. México D.F.: El Financiero; GRIFFERO, Tonino (2010). *Atmosferaologia. Estetica degli spazi emozionali*. Bari, Laterza.

[10] LACOSTE, Yves (1976). *La geografía: una arma para la guerra*. Barcelona, Anagrama, pàg. 31.

[11] GOLDA-PONGRATZ, Kathrin (2014). *Landscapes of Pressure*. Barcelona, Bside Books.

ció: res pot ser i, al mateix temps, no ser. El tercer exclòs: qualsevol cosa ha de ser, o no ser. Un exemple de com aquestes regles limiten l'acció urbanística, és a dir, de fins a quin punt la lògica cartogràfica condiona la pràctica territorial, el trobem perfectament reflectit en el projecte *Agroperifèrics* d'Ignasi López i Marta Dahó. Sobre un mapa, un nucli viari és un

Geopresències, dins de la seva programació de tallers i debats dirigits a la comunitat local, va apostar per les potencialitats

de la co-
des d'or-
geografi-
sostenit
innovad-
vida no
territoria-
desiane-
zar i do-
col·lectiv-
crítiques
dació e-
ritorial i
d'una ex-

mecanismes institucionals per a la redistribució del producte social i tampoc pot acabar sent un procés que explota la capacitat comunitària. Si no l'enforteix, millor que no hi hagi polítiques d'innovació social.

Això obre de nou un debat que, des dels inicis del cicle democràtic municipal al 1979, ha anat prenent més o menys importància en els períodes de crisi. Ens referim a la demanda de redistribuir el poder territorialment que els moviments veïnals i obrers dels anys 60 i 70 van defensar de manera nítida, però que mai va quedar reflectida en les formes institucionals de la governança local. Al llibre *Barris, veïns i democràcia*

l'historiador Mai-

da com aquest

partir de princip

van quedar del

Barcelona i en

cipació. Poder p

tendeixi a la cel

del poder a esc

perimentada pe

i de democràcia

ciutat i del seu e

recursos (equip

infraestructures

i cobreixi els del

una forma de pr

consolidar la ju

me no és noma

micropolítiques

i produeixen ter

institucional mu

nes facultats de

de forces socia

de les primeres

nou municipals

real i amb drets

socialment en q

qualsevol grup

dria convertir-se

[01] Lewis MUMFORD (2014) [1989], *La ciudad en la Historia. Sus orígenes, transformaciones y perspectivas*, Logroño, Pepitas de Calabaza, p. 929.

[02] Carles GUERRA (2014), «Espacio infinito, deuda eterna», a Kathrin GOLDA-PONGRATZ (2014), *Landscapes of Pressure*, Barcelona, p. 31.

[03] Susan SONTAG (1977), *On Photography*, Nova York, Farrar, Straus and Giroux, p. 180.

[04] Michel MELOT (2010), *Breve historia de la imagen*, Madrid, Siruela, p. 71.

[05] Ignasi López en un correu electrònic a Bernat Lladó i Kathrin Golda-Pongratz, 4 de maig de 2016.

[06] Joan FONTCUBERTA (1998), *El beso de Judas. Fotografía y verdad*, Barcelona, Gustavo Gili, p. 98.

[07] Bernat LLADÓ, Berta TIANA i Maties SERRACANT (2012), *Urbanoporosi. Sabadell i els silencis urbans*, Sabadell.

[08] Ignasi LÓPEZ i Marta DAHÓ (2012), *Agroperifèrics*, Caldes de Montbui i Madrid, Bside Books.

[09] Kathrin GOLDA-PONGRATZ (2014), *Landscapes of Pressure*, Barcelona.

[10] Les tres facetes de la fotografia denominades per Joan Costa i citades a Joan FONTCUBERTA (1998), *El beso de Judas. Fotografía y verdad*, Barcelona, Gustavo Gili, p. 21.

[11] Marc AUGÉ (1999), *An Anthropology for Contemporary Worlds*, Stanford, Stanford University Press, p. 90.

[12] Eduard MASJUAN, Francesc MUÑOZ i Sitesize (2009), «There is No Plan», a Valentín ROMA (2009) (ed.), *The Unavowable Community*, Barcelona, Actar, p. 196-197.

[13] Vegeu el text de Bernat LLADÓ «El Vallès: equilibri, paisatge, ciutat i política» en aquesta publicació.

[14] Lewis MUMFORD (2014) [1989], *La ciudad en la Historia. Sus orígenes, transformaciones y perspectivas*, Logroño, Pepitas de Calabaza, p. 929.

LA IMATGE DEL TERRITORI, LA IMATGE COM A TERRITORI

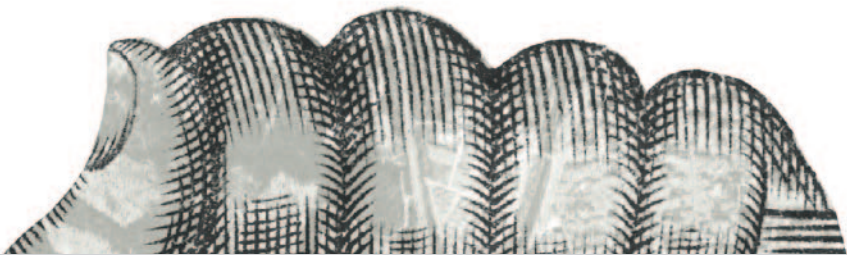
[15] Ignasi de SOLÀ-MORALES (2002), *Territorios*, Barcelona, Gustavo Gili.

[16] Kathrin GOLDA-PONGRATZ (2014), *Landscapes of Pressure*, Barcelona, p. 5.

[17] Gerard HORTA (2009), «Sitesize. The Dimensions of Places», a Valentín ROMA (2009) (ed.), *The Unavowable Community*, Barcelona, Actar, p. 181.

[18] La segona meitat del segle XIX, el geògraf anarquista Elisée Reclus va marcar la disciplina de la «geografia social», que estudia la relació entre la societat i el territori i l'impacte que deixa l'home en la terra, també quant al creixement urbà i els moviments migratoris.

[19] El pensament del biòleg i pensador urbà Patrick Geddes (1854-1932) va influenciar molts urbanistes i va donar inici a la comprensió territorial pluridisciplinària. Creó en l'estreta interrelació d'estructures espacials i processos socials, en la importància de vigilar i comprendre el territori i en la possibilitat de canviar la societat a través del disseny cautelós del medi ambient i dels espais vitals. El seu llibre *Cities in evolution. An introduction to the town planning movement and the study of civics*, publicat el 1915, és una guia fonamental per al que avui es denomina urbanisme sostenible.

ció: res pot ser i, al mateix temps, no ser. El tercer exclòs: qualsevol cosa ha de ser, o no ser. Un exemple de com aquestes regles limiten l'acció urbanística, és a dir, de fins a quin punt la lògica cartogràfica condiona la pràctica territorial, el trobem perfectament reflectit en el projecte *Agro-perifèria* d'Ignasi Llorenç i Marta Debó. Sobre un mapa, un nucli viari és un

Geopresències, dins de la seva programació de tallers i debats dirigits a la comunitat local, va apostar per les potencialitats

de la co-
des d'or-
geografi-
sostenib-
innovad-
vida no-
territoria-
desiane-
zar i do-
col·lectiv-
crítiques
dació en
ritorial i
d'una ex-

mecanismes institucionals per a la redistribució del producte social i tampoc pot acabar sent un procés que explota la capacitat comunitària. Si no l'enforteix, millor que no hi hagi polítiques d'innovació social.

Això obre de nou un debat que, des dels inicis del cicle democràtic municipal al 1979, ha anat prenent més o menys importància en els períodes de crisi. Ens referim a la demanda de redistribuir el poder territorialment que els moviments veïnals i obrers dels anys 60 i 70 van defensar de manera nítida, però que mai va quedar reflectida en les formes institucionals de la governança local. Al llibre *Barris, veïns i democràcia*

l'historiador Mar-
da com aquest
partir de princip-
van quedar del-
Barcelona i en-
cipació. Poder
tendeixi a la cel-
del poder a esc-
perimentada pe-
i de democràcia
ciutat i del seu e-
recursos (equip-
infraestructures)
i cobreixi els dè-
una forma de pr-
consolidar la ju-
me no és nom-
micropolítiques
i produeixen ter-
institucional mu-
nes facultats de-
de forces socia-
de les primeres
nou municipalis-
real i amb drets
socialment en q-
qualsevol grup
dria convertir-se

Kathrin Golda-Pongratz

44

Rubén Martínez Moreno

52

una producció de:

Geopresències i rocaumbert | espai d'arts

amb la col·laboració de:
BSIDE BOOKS
self produced & limited editions

fet a:

rocaumbert f.a.

amb el suport de:

